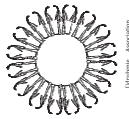

Fond za humanitarno pravo

Fond za ljudska prava
Human Rights Foundation
Humanitarian Law Center Kosovo

Українська асоціація з прав людини
Ukrainian Association for Human Rights
Ukrainian Association for Human Rights

LEHTAP CENTER FOR
TRANSITIONAL JUSTICE

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
INICIATIVA MLADIH ZA LUDSKA PRAVA
NISMA E TE RINKE PER TE DREJAT E NERJUT

Center for
Research and
Policy
Making

Tranzicijska pravičnost v Sloveniji poročilo, do 2011.

UVOD

Povzetek pričujoče raziskave je rezultat skupnih naporov in regionalnega raziskovanja glede stanja napredka na področju tranzicijske pravičnosti v vseh državah naslednicah nekdanje Jugoslavije. Raziskavo so skupaj izvedle naslednje partnerske in nevladne organizacije: Fond za humanitarno pravo (FHP) iz Srbije, Fond za humanitarno pravo (FHP) Kosovo, Center za raziskovanje in kreiranje politik (CRPM) iz Makedonije, Mladi za človekove pravice Hrvaška (YIHR), Združenje tranzicijska pravičnost, odgovornost in spominjanje v BiH (TJAR BH), Center za demokracijo in tranzicijsko pravičnost (CDTP BH) in Civic Link iz Slovenije. Raziskovalci vseh omenjenih organizacij so z zbiranjem in analizo podatkov, dokumentov ter pogovori z žrtvami, predstavniki državnih organov ter drugimi viri poskusili sestaviti kar se da natančno sliko stanja na področju tranzicijske pravičnosti. Poleg skupnih stičnih točk so se raziskovalci v vsaki od posameznih držav v regiji ukvarjali tudi s specifičnimi problemi tranzicijske pravičnosti, povezanimi z njihovimi državami. V Sloveniji je bila tako na primer posebna pozornost posvečena procesom za vojne zločine, ki še vedno potekajo pred slovenskimi sodišči in drugimi organi, pa tudi pozitivnemu zgodovinskemu primeru uspešnega dela slovensko-italijanske »komisije za resnico« ter vprašanju odškodnin in ureditve statusa za izbrisane kot največjo skupino žrtev množičnih kršitev človekovih pravic v državi.

Raziskava je bila izpeljana ob finančni podpori EK, OVSE in Rockefeller Brothers Foundation, objava poročila pa ob pomoči organizacije Civil Rights Defenders.

| 3

Igor Mekina

I. Tranzicijska pravičnost v postjugoslovanskih državah

Sojenja za vojne zločine

V vseh post-jugoslovanskih državah, razen v Makedoniji, potekajo sojenja za vojne zločine, storjene v oboroženih spopadih od januarja leta 1991 do junija leta 1999. Za vsa sojenja je značilno, da trajajo dolgo in da žrtve niso informirane o napredku postopkov, v katerih so pričale.

Neenaka sodna praksa pri izvajanju zakonov ob sojenjih za vojne zločine v **Bosni in Hercegovini** resno ogroža enakost pred zakonom za osumljene, obtožene in obsojene. V postopkih za vojne zločine na ravni entitet in distrikta Brčko se uporablja Kazenski zakonik SFRJ, kazenski zakonik BiH pa na Sodišču BiH. Zaradi nasprotovanja Republike srbske, ki se sklicuje na Daytonski sporazum, ni Vrhovnega sodišča BiH, zaradi česar je pritožbeni postopek v pristojnosti Sodišča BiH, ki sodi v provostopenjskem postopku.

Prenos pristojnosti za sojenja za vojne zločine na nižja sodišča poteka počasi. V obdobju od leta 2006 do konca leta 2011 je bilo na krajevno pristojna sodišča prenesenih skupaj 83 primerov. Od tega je bilo skupaj 52 primerov odstopljenih sodiščem v FBIH, 27 sodiščem v RS, eden pa Osnovnemu sodišču Brčko distrikt BiH. Nove obveznosti za kantonalna in okrožna sodišča zahtevajo primerno tehnično, strokovno in finančno podporo, da bi se sojenja lahko izvajala profesionalno in brez kršitev pravice do poštenega in pravičnega sojenja.

Institut priznanja krivde se ob sodelovanju združenj žrtev pri sprejemanju odločitve o uporabi v konkretnih primerih kaže kot primeren instrument pravice glede na veliko časovno distanco od trenutka izvršitve vojnih zločinov, starosti žrtev in prič in potrebo žrtev, da doživijo javno obžalovanje storilcev.

Sojenja so najbolj intenzivna na Sodišču BiH, ki je od ustanovitve leta 2011 pravnomočno obsodilo 88 oseb in končalo z 78 primeri kaznivih dejanj vojnega zločina, zločina proti človečnosti, genocida in drugih hudih kršitev mednarodnega vojnega prava.

Zaprte poglavja 23, o pravosodju in temeljnih pravicah je zaradi sinergije kritik mednarodnih institucij in organizacij za človekove pravice ter priporočili Evropske komisije privedlo do izboljšanja pravnega okvirja, v katerem se odvija procesiranje vojnih zločinov v Republiki **Hrvaški**. S spremembami Zakona o uporabi Statuta Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo je bila uvedena izključna pristojnost županijskih sodišč v Osijeku, Reki, Splitu in Zagrebu, kot tudi možnost uporabe dokazov, zbranih s strani MKS(J) v kazenskih postopkih v Republiki Hrvaški.

V letu 2011 je bil storjen napredek v procesiranju vojnih zločinov. Pritisk Amnesty International in domačih organizacij za človekove pravice je v letu 2011 doprinesel k temu, da je državno tožilstvo Republike Hrvaške (DORH) vložilo obtožnice zoper Tomislava Merčepa, vojnega svetovalca v MNZ-ju Republike Hrvaške in Vladimira Milankovića, poveljnika vseh aktivnih in rezervnih enot v okviru policijske uprave (PU) Sisak med leti 1991 in 1992. Vendar pa razen teh nekaj primerov še zmeraj ni preiskav in obtožnic zoper politično in vojaško nadrejene v primeru kaznivih dejanj proti pripadnikom manjšin. Kljub obstoju javno dostopnih informacij in dokazov, uporabljenih v že končanih kazenskih postopkih, še zmeraj ni sprožen postopek zoper Vladimira Šeksa, v času vojne predsednika Kriznega štaba za Vzhodno Slavonijo, ki naj bi bil vpleten v zločine v Osijeku leta 1991.

V primerih žrtev posilstev/seksualnega nasilja, sodišča v nobenem primeru niso uporabila ukrepe zaščite žrtev – pričanje iz drugega prostora ob pomoči video povezave, spremembo obraza in glasu, uporabo psevdonima in podobno. Samo v nekaterih primerih je bila med pričanjem žrtev iz glavne razprave odstranjena javnost.

Obrazložitve, ki spremljajo nizke zaporne kazni in oprostilne sodbe, odkrivajo pristranskost sodnikov do pripadnikov Hrvaške vojske in policije. Sodnik Županijskega sodišča v Sisku, Snježana Mrkoci, je ob obrazložitvi oprostilne sodbe štirim pripadnikom HV novembra leta 2010 dejala: „Zelo mi je žal, da moram pripadnikom Hrvaške vojske soditi za kazniva dejanja, za katera smo navajeni, da jih je izvrševala nasprotna stran, še posebej sedaj, ko prižigamo sveče za Vukovar.“

Objavo prvostopenjske haaške obsodbe generaloma Anti Gotovini in Mladenu Markaču so spremljali pavšalni politični komentarji, povzdigovanje obsojenih na piedestal narodnih herojev, organiziranje protestov po vsej Hrvaški, ignoriranje na dejstvih utemeljenih dokazov in krivic, ki so bile storjene žrtvam.

Zakonodaja Republike **Srbije** ni v skladu s standardi, ki jih je MKSJ vzpostavilo glede poveljniške odgovornosti. V kazenski zakonodaji Srbije ne obstaja institut poveljniške odgovornosti. Čeprav je MKSJ s prvostopenjsko sodbo obsodil skoraj celoten državni vrh nekdanje Republike Srbije, to ni sprožilo kazenskih postopkov proti visokim častnikom vojske in Ministrstva za notranje zadeve, v področjih odgovornosti v katerih je bilo največ množičnih vojnih zločinov.

Preiskave, ki jih pripravlja in sproža Tožilstvo za vojne zločine Republike Srbije (TRZ) trajajo dolgo in se v precejšnjem številu primerov ne končajo z obtožnicami. V zvezi z množičnimi zločini, storjenimi v KPZ Dubrava na Kosovu, je TRZ začelo s postopki leta 2008, vendar do konca leta 2011 ni začelo s preiskavo. V zvezi s kazensko ovadbo FHP proti poveljniku Desetega diverzantskega voda Vojske Republike Srbske Milorada Pelemiša je od avgusta leta 2010 javno tožilstvo javno napovedovalo sprožitev kazenskega postopka, vendar se to do konca leta 2011 ni zgodilo.

TRZ je v letu 2011 obtožil vsega devet oseb. Od tega samo ena obtožnica predstavlja novi postopek, obtožnice proti ostalim šestim pa so izšle iz dveh prejšnjih postopkov pred oddelkom za vojne zločine Višjega sodišča v Beogradu.

U primerih vojnih zločinov, storjenih na Kosovu, TRZ pogosto sproža obtožnice na podlagi delno izvedenih preiskav, kot v predmetih Suha reka /Suharekë in Čuška/Qushk.

Praksa TRZ je, da spremeni obtožnice pred sprejemom obsodbe in s tem zmanjšuje odgovornost obtoženih na poveljniških položajih, kot v predmetu *Zvornik II* [obtoženi Popović in Grujić]. In v letu 2011 je bilo odstopljenih primerov več kot novih postopkov, tako pred oddelkom za vojne zločine Višjega sodišča v Beogradu kot pred Apelacijskim sodiščem v Beogradu.

Kot tudi v letu 2010 je Apelacijsko sodišče v Beogradu tudi v letu 2011 nadaljevalo s potrjevanjem nizkih zapornih kazni prvostopenjskega sodišča. Najbolj negativen je bil primer *Zvornik II*, v katerem je bil obtoženi Branko Popović obsojen na 15 let zapora, obtoženi Branko Grujić pa na kazen zapora v trajanju šestih let. Če se vzame v obzir to, da sta bila oba v času zločina v skladu s svojima funkcijama nosilca civilne in vojaške oblasti v občini Zvornik, ter da sta bila aktivna udeleženca v realizaciji in celo organizatorja načrta o pregonu muslimanskega prebivalstva z ozemlja občine Zvornik, potem je višina kazni, ki jima je bila izrečena, neprimerna.

Zaščita notranjih prič povzroča veliko zaskrbljenost, posebej če se vzame v obzir poročilo o nezakonitostih pri procesiranju vojnih zločinov, ki jih je FHP podala državnim institucijam novembra leta 2010 ter odziv TRZ na navedbe iz tega poročila.¹ FHP opozarja, da Enota za zaščito prič deluje kot skupina za pritisk, katere naloga je, da prepreči pripadnikom vojske in policije, da bi pričali o vojnih zločinih. Še posebej vznemirjajo navedbe notranjih prič o tem, da jih je TRZ vzpodbujalo da ne pričajo proti obtoženemu generalu policije, kot tudi navedbe TRZ, da si notranje priče izmišljujejo laži o tej instituciji.

Kazenski zakonik **Kosova** je bolj v skladu z zahtevam mednarodnega prava kot pa kazenski zakonik SFRJ. Kosovski zakonik vključuje tudi posilstvo in poveljniško odgovornost vojaškega poveljnika ali osebe, ki učinkovito deluje kot vojaški poveljnik in ki je lahko, v določenih okoliščinah, odgovorna za postopke vseh pod njegovim učinkovitim nadzorom, za razliko od kazenskega zakonika SFRJ, ki pozna samo kazensko odgovornost za ukazovanje in izvršitev vojnega zločina.

Na sodiščih na Kosovu na postopke čaka 200.000 zaostalih predmetov. Sodni svet Kosova

1 „Pripombe na poročila Fonda za humanitarno pravo“, Tožilstvo za vojne zločine Republike Srbije, 14. 11. 2011. http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPSTENJA_2011/S_2011_11_14_LAT.pdf.

je v novembru leta 2010 sprejel Nacionalno strategijo za zmanjšanje starih, nerešenih primerov, vendar uresničitev te strategije še zmeraj ni dala vidnih rezultatov. Problemi, kot so politični pritiski, pomanjkanje in neprofesionalnost domačih tožilcev in sodnikov so še vedno aktualni.

V letu 2010 je EULEX, ki je pristojen za sojenje za vojne zločine, bil bolj angažiran v primerih organiziranega kriminala, korupcije, zlorabe službenega položaja in v postopanju v skladu z izrednimi pravnimi sredstvi, manj pa v sojenjih za vojne zločine. V letu 2011 je bilo več končanih preiskav, ki so se končale s potrjevanjem obtožnic, prvostopenjskimi in pravnomočnimi obsodbami. Pomembno je, da so bili domači tožilci angažirani v dveh predmetih vojnih zločinov. V primeru *Tožilec proti Slobodanu Martinoviću in drugih*, je domači tožilec prevzel primer v fazi glavne obravnave, v primeru *Tožilec proti Zoranu Koliću* pa je domači tožilec vodil preiskavo.

Zaščita prič je največji problem v procesiranju vojnih zločinov na Kosovu. V juliju leta 2011 je parlament Kosova sprejel Zakon o zaščiti prič, ki predvideva ustanovitev Odbora za zaščito prič, ki odloča o začetku, trajanju in koncu programa zaščite. Veliko zaskrbljenost sproža odredba, ki predvideva "specialni režim za zaščitene priče v zaporih in kazensko-popravnih domovih".

EULEX, pred tem pa UNMIK, procesirajo oziroma so procesirali predvsem ugrabitve kosoških Albancev s strani OVK, zaradi sumov, da so sodelovali s srbskimi oblastmi, vendar se še vedno ne ukvarja z ugrabitvami Srbov, Romov in drugih ne-Albancev. Junija leta 2011 je EULEX ustanovil Posebno raziskovalno operativno skupino, s sedežem v Bruslju, ki ima nalogo, da izvede preiskavo o izginotjih na Kosovu, transportu ugrabljenih Albancev v Albanijo in odvzemanju človeških organov. To je priložnost, da se o usodi izginulih Srbov, Romov in drugih ne-Albancev govori v kontekstu kazenske odgovornosti, pa tudi humanitarne in človeške potrebe po izražanju solidarnosti in sočutja z vsemi žrtvami.

S spremembami kazenskega zakonika **Črne gore**, sprejetim leta 2003 je poveljniška odgovornost predvidena kot posebno kaznivo dejanje. Do konca leta 2011 ni bilo obtoženih zaradi poveljniške odgovornosti.

Za vse štiri kazenske postopke za vojne zločine je značilno, da so obtoženi neposredni storilci kaznivih dejanj. Tožilstvo je za obtožene predlagalo, sodišče pa je odredilo pripor šele po vložitvi obtožnice, kar je privedlo do tega, da se je skoraj polovici obtoženih za deportacijo kot tudi prvoobtoženemu v primeru *Kaluđerski laz* in enemu od obtoženih v primeru *Morinj*, sodilo v odsotnosti.

Višje sodišče v Podgorici je 29. marca leta 2011 sprejelo oprostilno sodbo za vseh pet obtoženih v primeru *Deportacija beguncev*, z obrazložitvijo, da "obtoženi s svojim nezakonitim postopanjem, za katero je bilo ugotovljeno, da so ga izvršili, niso storili vojnega zločina, ker

niso pripadali oboroženim formacijam, niti niso bili v službi neke od strani v spopadu.“ V primeru *Bukovica*, je bila sodba ukinjena junija leta 2011, primer pa je bil vrnjen v ponovno sojenje. Druga, oprostilna sodba je bila v tem primeru sprejeta v začetku oktobra leta 2011. Obe sodbi sta izzvali hudo kritiko nevladnih organizacij za človekove pravice.

V **Makedoniji** ne potekajo sojenja za vojne zločine. Zakon o amnestiji je bil sprejet leta 2002, s čemer je bila omogočena amnestija vseh pripadnikov albanskih oboroženih formacij, za katere se je sumilo, da so storili vojne zločine, s čemer je bila omogočena amnestija vseh pripadnikov oboroženih formacij, za katere se sumi, da so storili vojne zločine do 26. septembra leta 2001. Po tem zakonu se amnestija ni nanašala na obtožene, proti katerim je bil sprožen postopek pred MKSJ. Na pobudo albanskih političnih strank (Demokratska stranka Albancev - DPA, in Demokratska unija za integracije - DUI), je bil 19. julija leta 2011 sprožen postopek glasovanja v parlamentu Makedonije za večinsko podporo avtentičnemu tolmačenju Zakona o amnestiji. Istega dne je bila pobuda sprejeta z 63 glasovi *za* in 29 *proti*, s čemer se je odstopilo od kazenske pravičnosti za hude kršitve človekovih pravic med oboroženim spopadom v Makedoniji.²

Avtentična razlaga Zakona o amnestiji je omogočila, da se amnestija uporabi tudi v primeru osumljenih v primerih, ki jih je MKSJ vrnil v razsojo Makedoniji.

Zločini nad Albanci še zmeraj niso procesirani. Primer *Jama* se že leta nahaja v Osnovnem javnem tožilstvu in se bo končal po Zakonu o amnestiji. V področju Jama, med Kičevom in Debrom, je bila najdena grobnica s posmrtnimi ostanki oseb, ki so izginile med konfliktom leta 2001: Radoslav Ginov, državljan Bolgarije, in trije Albanci iz Makedonije - Islam Veliju, Hajredin Halimi in Ibrahim Veliju. Tožilstvo ni vložilo obtožnice. Osumljeni za uboj teh žrtev so neimenovani pripadniki uradnih varnostnih organov.

V **Sloveniji** ne obstajajo sodišča in tožilstva, ki bi bila posebej pristojna za vojne zločine, ne obstajajo pa niti posebne službe za podporo pričam.

V teku je devet postopkov za vojne zločine proti civilnemu prebivalstvu in kršitev Ženevskih konvencij. Postopki trajajo skoraj 20 let, ob odsotnosti obtoženih. Najbolj znan je kazenski postopek pred sodiščem v Murski Soboti, proti častnikoma nekdanje JLA, polkovniku Berislavu Popovu in generalu Vladi Trifunoviću, državljanoma Republike Srbije. Obe obtožnici sta bili aprila leta 2008 združeni v eno. Tožilstvo v Murski Soboti je obtožilo Trifunovića in Popova na podlagi poveljniške odgovornosti za vojni zločin nad civilnim prebivalstvom ob intervenciji JLA v Sloveniji leta 1991.³

2 Oboroženi spopad v Makedoniji je trajal od januarja do novembra leta 2001.

3 “General Trifunović: Neću otići na suđenje”, spletna stran *Radio Slobodna Evropa*, 14. julij 2010. http://www.slobodnaevropa.org/content/general_trifunovic_optuzen_za_ratni_zlocin_u_sloveniji/2099828.html.

Proti pripadnikom JLA poteka 15 preiskav, ki so se začele takoj po koncu oboroženega spopada v Sloveniji.

Sodišča v Sloveniji so sprejela pet oprostilnih sodb. Zadnja je bila sprejeta leta 1999. Zaradi »službovanja v tuji vojski« so bile izrečene oprostilne sodbe štirim pripadnikom JLA neslovenske narodnosti in enemu častniku JLA slovenske narodnosti.

Obtožnice, ki so vložene in preiskave zahtevajo resno strokovno preverjanje, ker pripadajo času, za katerega je bil značilen tudi politični in ne samo pravni pristop glede pripadnikov JLA. Med drugim to kaže tudi primer oprostilne sodbe vozniku JLA, ki je bil obtožen, da je ogrožal varnost, ker je pod vplivom alkohola „z veliko hitrostjo vozil proti otrokom.“

V okvirju regionalnega sodelovanja v procesiranju vojnih zločinov je bilo do konca leta 2011 podpisanih nekaj bilateralnih sporazumov med tožilstvi BiH, Hrvaške, Srbije in Črne gore. Ti sporazumi so v pomembni meri prispevali k bolj učinkovitemu reševanju zahtev za izmenjavo informacij in zaslišanje prič izven meja države, ker tožilstvom omogočajo, da podajajo in odgovarjajo na prošnje, brez uporabe diplomatskih poti.

10

Sporazum o sodelovanju v pregonu storilcev kaznivih dejanj vojnih zločinov, ki sta ga Hrvaška in Srbija podpisali leta 2006 se je pokazal kot dober instrument pri odpravi problemov v procesiranju vojnih zločinov, ki so se nabrali v času povojnih let, v katerih se je v Hrvaški večinoma sodilo storilcem srbske narodnosti, medtem ko v Srbiji ni bilo sojenj za vojne zločine.

BiH in Hrvaška sta februarja leta 2010 podpisali spremenjeni Sporazum o medsebojnem izvrševanju sodnih odločb v kazenskih zadevah, ki preprečujejo beg obsojenih oseb iz ene v drugo državo. Rezultat tega sporazuma je, da obsojeni begunec Branimir Glavaš danes služi svojo kazen v zaporu v Zenici.

Pozitivno je, da so pravosodni organi Srbije in Hrvaške nadaljevali z izmenjavo dokazov in sodnih primerov kljub poslabšanim pogojem, ki jih je povzročila aretacija hrvaškega državljana Tihomirja Purde v BiH na podlagi tiralice Republike Srbije, zavrnitvijo TRZ Republike Srbije, da hrvaškemu pravosodju odstopi obtožnico in dokaze proti hrvaškemu državljanu Veljku Mariću, objavo obtožnice Vojaškega tožilstva nekdanje JLA proti Vladimirju Šeksu in še 33 državljanov Hrvaške, kot tudi sprejemom Zakona o ničnosti, ki ga je Hrvaški sabor sprejel 21. novembra leta 2011.

Podpisovanje Protokola med BiH in Srbijo o sodelovanju pri pregonu storilcev vojnih zločinov, s katerim je bilo med drugim dogovorjeno vlaganje skupnih naporov za preprečevanje vzporednih preiskav, ki je bilo določeno 30. novembra leta 2011 v Bruslju, je bilo odpovedano pred podpisom. Misija OVSE ocenjuje, da je „vodenje postopkov za vojne zločine, ki se nanašajo na oboroženi spopad v BiH s strani Srbije kljub temu, da je legitimno po mednarodnem pravu, razlog povečanja napetosti med BiH in Srbijo. Izboljšanje odnosov med tožilstvom BiH in Srbije je odvisno od odločitve TRZ Republike Srbije, da preneha zlorabljati inštitut univerzalne pristojnosti«.

Oktobra leta 2010 sta Srbija in Črna gora podpisali Sporazum o izročitvi, ki predvideva izročitev za kazniva dejanja proti človečnosti in drugim vrednotam, zaščitenih z mednarodnim pravom, vključno z vojnimi zločini, ki do konca leta 2011 v primeru prvoobtoženega Predraga Strugara v primeru *Kaluđerski Laz* ni bil v uporabi.

Čeprav obstaja velika potreba za močnim sodelovanjem s kosovskimi institucijami, zaradi smrti 13.500 ljudi med oboroženimi spopadi leta 1998 in 1999 ter neposredno po koncu vojne, pravosodje Republike Srbije sodeluje izključno z Enoto EULEX-a za preiskovanje vojnih zločinov.

Institucionalne reforme

V večini post-jugoslovanskih držav obstajajo zakonske določbe, ki osebam, ki so bile obsojene na zaporne kazni nad določenim minimumom let, kar vključuje tudi obsojene za vojne zločine, onemogočajo opravljati dolžnost poslanca.

V BiH so bile v obdobju 2002-2004 izpeljane reforme policije (certifikacija) in pravosodja (ponovno imenovanje), vendar pa procesi preverjanja (vettinga) niso bili celoviti, kajti osebe, ki so bile vpletene v izvršitev vojnih zločinov ali drugih kršitev človekovih pravic še naprej opravljajo funkcije v teh državnih telesih. Veljavni zakonski okvir preprečuje imenovanje kot tudi aktivno kot tudi pasivno volilno pravico osebam, zoper katere obstaja obtožnica v primerih vojnih zločinov, in osebam, ki se nahajajo na prestajanju zaporne kazni. Vendar pa z zakonom niso zaobjete osebe, ki so prestale zaporno kazen za storjene zločine. Na Kosovu normativni okvir ne določa, ali oseba, ki prestaja zaporno kazen za vojne zločine, ali ki je takšno kazen že prestala, lahko postane kandidat na volitvah, medtem ko osumljeni za vojne zločine lahko kandidirajo na volitvah. V praksi so znani primeri, ko zavzemajo pomembne javne funkcije.

V Srbiji se še naprej ne izvaja Zakon o odgovornosti za kršitve človekovih pravic (Zakon o ilustraciji) iz leta 2003, vendar je bil podan Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o odgovornosti za kršitve človekovih pravic, s katerim bi se rok veljavnosti tega

zakona podaljšal na 20 let. Ta predlog je še naprej v skupščinskem postopku. V Črni gori in na Hrvaškem še zmeraj ni zahtev za lustracijo.

Slovenija je reformo institucij izvedla že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bil eden od kriterijev pri imenovanju sodnikov in tožilcev oziroma zaposlitev v službi pripadnikov policije tudi nevmešanost oseb v kršitve človekovih pravic oziroma vojne zločine. Dodatno je bila onemogočena ponovna izvolitev sodnikov, ki so sprejemali sodbe, s katerimi so bile kršene človekove pravice.

V letu 2011 je z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o določanju dopolnilnega pogoja za opravljanje javne funkcije Komisija za ugotovitev dejstev v Makedoniji razširila preverjanje o sodelovanju s tajnimi službami na duhovnike, novinarje, aktiviste nevladnih organizacij, odvetnike in znanstvenike. Ob koncu leta je bil pred Ustavnim sodiščem sprožen spor za preverjanje ustavnosti odredb o razširitvi preiskave. Vladimir Milčín, univerzitetni profesor in dolgoletni aktivist za človekove pravice v Makedoniji je bil razglašen za sodelavca komunistične tajne službe, kar je sprožilo vprašanje neodvisnosti dela te komisije glede na politične pritiske.

V državah regije je še naprej prisotna močna politična in javna podpora obtoženim za vojne zločine, povečevanje njihove vloge med oboroženimi spopadi in poudarjanje trpljenja lastnega naroda. Takšno stališče je dominiralo v Hrvaški po izreku prvostopenjske tožbe hrvaškim generalom aprila leta 2011, medtem ko so politični predstavniki Srbov v Bosni in Hercegovini še naprej poudarjali trpljenje lastnega naroda in vztrajali pri ravnotežju med žrtvami, še posebej glede genocida v Srebrenici. Srbski poslanci so imeli največ ugovorov na delo institucij BiH, ki se ukvarjajo z vojnimi zločini ter so jim pripisovali pristranskost in različne kriterije v odvisnosti od etnične pripadnosti. Skupščina Srbije je leta 2010 sprejela Deklaracijo o obsodbi zločina v Srebrenici, s čemer je bil storjen pomemben korak v procesu soočanja s preteklostjo, vendar sta besedilo deklaracije in njen sprejem naletela na kritike, še posebej v BiH. Predstavniki združenja žrtev Srebrenice so kritizirali deklaracijo, ker se je izognila eksplicitni omembi besede „genocid“, medtem ko so predstavniki borčevskih organizacij iz Republike Srbske sprejem deklaracije interpretirali kot vsiljevanje kolektivne krivde srbskemu narodu.

Teme v zvezi z vojnimi zločini se redko pojavljajo v medijih, medtem ko je v večini postjugoslovanskih držav še zmeraj navzoče „patriotsko novinarstvo“ oziroma dominacija nacionalistične ideologije. V Srbiji se je postavilo vprašanje kazenske odgovornosti novinarjev zaradi vzpodbujanja vojnih zločinov med oboroženimi spopadi v devetdesetih letih, medtem ko so podobno zahtevo postavile tudi organizacije za človekove pravice v Črni gori. Odziv medijev na prvostopenjsko sodbo generalom, v kateri je prevladovalo stališče o nepravilnosti in „drakonskih kaznih“, brez kakršnegakoli prostora za žrtve, je obeležil medijsko sliko v letu 2011 v Hrvaški.

Ugotavljanje dejstev ter izrekanje resnice

V letih 2010-2011 v regiji ni bila predstavljena nobena uradna pobuda za ustanovitev državne (nacionalne) komisije za resnico.

V BiH je v tem obdobju Ekspertna delovna skupina za izdelavo Strategije tranzicijske pravičnosti v BiH izvedla posvetovalni proces, kjer se je razpravljalo o modelu in predlogih za vzpostavitev izvensodnega telesa za ugotavljanje dejstev ter izrekanje resnice na nacionalni ravni. Kljub številnim sodnim odločbam velik del državljanov BiH še naprej meni, da niso ugotovljena relevantna dejstva o oboroženem spopadu. Po Daytonском sporazumu je bilo v BiH uresničeno veliko število pobud glede ugotavljanja dejstev in izrekanja resnice, večinoma v okviru civilne družbe, vendar so bile te pobude v glavnem med seboj nekoordinirane in osredotočene večinoma na urbane centre.

Po večletnem intenzivnem posvetovalnem procesu v okviru procesa za REKOM, je bil marca leta 2011 sprejet Predlog Statuta REKOM-a, ki je skupaj z več kot pol milijona zbranih podpisov državljanov širom regije predan predsednikom držav, nastalih na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Ob koncu leta 2011 je proces REKOM prešel v novo fazo institucionalizacije, oziroma prenosa s civilne na politično raven.

Hrvaški državni Spominsko-dokumentacijski center Domovinske vojne je nadaljeval z zbiranjem dejstev o dogodkih iz oboroženih spopadih v Hrvaški in razširil svojo dejavnost tudi na oboroženi spopad v BiH. Na Kosovu je bil leta 2011 v okviru Ministrstva za pravosodje ustanovljen Inštitut za raziskavo vojnih zločinov na Kosovu s ciljem koordinacije, spremljanja in preiskovanja vojnih zločinov. V Srbiji, Hrvaški in na Kosovu so organizacije za človekove pravice, ki delajo na dokumentiranju vojnih zločinov (Fond za humanitarno pravo, Fond za humanitarno pravo Kosovo in Documenta) nadaljevale z delom na ugotavljanju poimenskega popisa človeških izgub v oboroženih spopadih v devetdesetih letih. V Sloveniji se je z raziskovanjem in ugotavljanjem dejstev o „izbrisanih“ ukvarjal Mirovni inštitut iz Ljubljane.

Regionalna koordinacija združenja družin izginulih na področju nekdanje Jugoslavije je leta 2011 pod pokroviteljstvom Mednarodne komisije za izginule osebe (ICMP) dala pobudo za povezovanje združenj in krepitev pritiska na vlade regije zaradi učinkovitejšega reševanja problema usod izginulih oseb. Do konca leta 2011 po podatkih MKCK-a, še zmeraj ni bila znana usoda okoli 13.500 ljudi, ki so na področju nekdanje Jugoslavije izginili med oboroženimi spopadi od leta 1991 do leta 2001. Aktivnosti glede iskanja in identifikacije posmrtnih ostankov izginulih oseb so izvajale državne komisije za izginule osebe v Hrvaški, Srbiji in Črni gori oziroma Inštitut za izginule osebe v BiH. Na Kosovu se z vprašanjem usode izginulih oseb ukvarjajo vladna Komisija za izginule osebe, urad za sodno medicino v okviru kosovskega Ministrstva za pravosodje in oddelek za forenzično medicino EULEX-a.

V vsebini največjega števila učbenikov, uporabljenih v šolskem letu 2010-2011 v osnovnih in srednjih šolah v BiH, Hrvaški, Srbiji, Kosovu, Črni gori in Sloveniji je opazna etnična pristranskost. Odgovornost in krivda za vojne zločine ali razpad Jugoslavije se večinoma pripisuje drugi strani, zamolčuje ali minimalizira pa se vloga svoje strani v zločinih. Niti eden od učbenikov, ki se uporabljajo v osnovnih in srednjih šolah v Makedoniji nima vsebin, ki bi govorile o spopadu iz leta 2001.

Reparacije

Zakoni, ki urejajo status in pravice civilnih žrtev vojne v večini post-jugoslovanskih držav so ostali nespremenjeni glede na predhodno obdobje, zato so številne pomanjkljivosti na tem področju tranzicijske pravičnosti še naprej vidne. V večini držav imajo pravico do administrativnih reparacij še naprej samo civilisti in vojaki, ki so preživeli telesno poškodbo, za doseg svojih pravic pa morajo dokazovati posledice nasilja. Žrtve, ki ne izpolnjujejo teh pogojev, oziroma ki nimajo telesnih poškodb kot posledico nasilja v času oboroženih spopadov v večini post-jugoslovanskih držav nimajo status civilnih žrtev vojne. Izjema je BiH, kjer zakon predpisuje, da imajo žrtve posilstev in seksualnega nasilja pravico do nadomestila, brez pogoja dokazovanja telesne poškodbe.

14

V prejšnjem obdobju so morale tudi žrtve, ki so bile zajete v taboriščih, v večini držav dokazovati telesno poškodbo in z izjemo Hrvaške v teh državah samo prebivanje v taborišču ni bilo dovolj za pridobitev pravice do nadomestila. Kar se tiče oseb, ki so bile zajete v taboriščih, je mogoče pričakovati napredek na Kosovu, kjer je bil ob koncu leta 2011 sprejet zakon, ki določa status, pravice in ugodnosti civilnih in vojnih žrtev vojne. Zakon določa, da je za pridobitev statusa civilnega in vojnega ujetnika dovolj že bivanje v taborišču.

Kosovo je napredovalo tudi glede separacijskih ukrepov za žrtve kršenja človekovih pravic izven oboroženih spopadov, vendar v povezavi z njimi. Na Kosovu je bil leta 2010 sprejet Zakon o pravicah bivših političnih zapornikov in pregnancev, s katerim se določajo pravni status, pravice in ugodnosti te številčno velike kategorije žrtev.

V vseh post-jugoslovanskih državah še zmeraj veljajo diskriminatorna določila zakonov, ki določajo status, pravice in ugodnosti žrtev vojne in ki so neugodnejše za civiliste v primerjavi z borci glede pogojev za pridobitev statusov invalidov vojne, višine nadomestila in obsega ugodnosti.

Navkljub velikemu številu tožbenih zahtevkov za povračilo škode, ki so bili podani pred sodišči širom regije, še naprej zelo majhno število žrtev uspe preko sodnih poti doseči nadomestilo škode, ki jim je bila storjena v toku oboroženih spopadov. Na to vpliva tako trajanje postopka kot tolmačenje zakonskih določil, ki odrejajo zastarelost njihovih zahtevkov

v škodo žrtev, uporaba izjemno visokega standarda dokazovanja, neprimernega odnosa do žrtev in razglašanje sodišč za nepristojne. Žrtve zaradi tega vse pogosteje zaščito svojih pravic iščejo pred mednarodnimi sodišči. Evropsko sodišče za človekove pravice je leta 2010 sprejelo prvostopenjsko sodbo v primeru desetih „izbrisanih“ državljanov proti Sloveniji, v kateri je ugotovljeno, da je Slovenija v tem primeru prekršila Evropsko konvencijo o človekovih pravicah, s čemer je odprt prostor za urejanje statusa teh oseb v Sloveniji v naslednjem obdobju.

Kot tudi v predhodnem obdobju so se skoraj v vseh post-jugoslovanskih državah postavljali spomeniki izključno v znak spomina na žrtve pripadnike večinskega naroda. Edino v Črni gori je bil postavljen spomenik posvečen vsem civilnim žrtvam, padlim v oboroženih spopadih leta 1991-2001. Majhno število takšnih spomenikov je rezultat zasebnih pobud ali naporov samih družin žrtev, brez kakršnegakoli sodelovanja oblasti, pogosto pa tudi brez nujnih dovoljenj. V nekaterih primerih so oblasti prepovedovale in odstranjevale takšne spomenike.

II. Sojenja za vojne zločine v Sloveniji

1. Sklep

V vseh post-jugoslovanskih državah, razen v Makedoniji, se sodi za vojne zločine storjene v oboroženih spopadih od januarja leta 1991 do junija 1999. Za vsa sojenja je značilno, da trajajo dolgo in da žrtve niso informirane o napredku postopka, v katerem so pričale.

15

V Sloveniji ne obstajajo sodišča in tožilstva, ki bi bila posebej pristojna za vojne zločine, prav tako pa ne obstajajo niti posebne službe za podporo pričam.

V teku je devet postopkov za vojne zločine proti civilnemu prebivalstvu in zaradi kršitev Ženevskih konvencij. Postopki trajajo skoraj 20 let, ob odsotnosti obtoženih. Najbolj znan je kazenski postopek, ki poteka proti državljanoma Srbije, častnikoma nekdanje JLA Vlado Trifunovićem in Berislavu Popovu na sodišču v Murski Soboti. Obe obtožnici sta bili v aprilu leta 2008 združeni v eno. Tožilstvo v Murski Soboti je obtožilo Trifunovića in Popova na podlagi poveljniške odgovornosti za vojni zločin nad civilnim prebivalstvom ob intervenciji JLA v Sloveniji, leta 1991.⁴

4 "General Trifunović: Neću otići na suđenje", spletna stran *Radio Svobodna Evropa*, 14. julij 2010. http://www.slobodnaevropa.org/content/general_trifunovic_optuzen_za_ratni_zlocin_u_sloveniji/2099828.html.

Poteka še 15 preiskav proti pripadnikom JLA, ki so se začele takoj po koncu oboroženega spopada v Sloveniji.

Sodišča v Sloveniji so sprejela pet oprostilnih sodb. Zadnja je bila sprejeta leta 1999. Štiri oprostilne sodbe so bile izrečene pripadnikom nekdanje JLA neslovenske narodnosti in enemu častniku JLA slovenske narodnosti zaradi »službovanja v tuji vojski.«

Obtožnice, ki so v teku in primeri preiskav zahtevajo resno strokovno preiskavo, ker pripadajo času, za katerega je bil značilen tudi politični in ne zgolj pravni pristop do pripadnikov nekdanje JLA. To med drugim dokazuje tudi primer oprostilne sodbe vozniku JLA, ki je bil obtožen, da je ogrožal varnost, ker je pod vplivom alkohola »z veliko hitrostjo vozil proti otrokom«.

1.1. Kapacitete

Za vojne zločine v Sloveniji se sodi po Kazenskem zakoniku SFRJ.

V Sloveniji je bilo po osamosvojitvi vojno sodstvo ukinjeno, vsa sojenja za vojne zločine pa so bila preusmerjena pod pristojnost rednih sodišč in to 11 okrožnih sodišč, 4 višja sodišča in eno Vrhovno sodišče. Sojenja za vojne zločine se v prvostopenjskem postopku odvijajo na okrožnih sodiščih, na drugi stopnji pa na pristojnem višjem sodišču. V Sloveniji ne obstajajo sodišča in tožilstva, ki bi bila pristojna za vojne zločine, prav tako pa ne obstajajo niti posebne službe za podporo pričam. Z drugimi besedami, ne obstajajo niti posebne službe za zaščito prič, njihovo preselitev ali spremembo identitete.

2. Statistika

Po koncu oboroženega spopada v Sloveniji,⁵ je bilo zaradi različnih kršitev mednarodnega prava in domačih predpisov pristojnim organom predanih 104 kazenskih ovadb.⁶ Od tega

5 Oboroženi spopad na ozemlju Slovenije se je začel po razglasitvi neodvisnosti Republike Slovenije 25. junija 1991 leta in je trajal 10 dni, od 27. junija 1991 do 7. julija leta 1991. Spopad je nastal med silami JLA in Oboroženimi silami Republike Slovenije (OSRS), ki so jih sestavljale enote policije in Teritorialne obrambe (TO). Spopad je bil končan z Brionskim sporazumom, s katerim je bil dogovorjen „moratorij“ na vse enostranske odločitve. Predsedstvo SFRJ je 18. julija leta 1991 sprejelo odločitev, da se JLA skupaj z opremo in orožjem umakne z ozemlja Slovenije. Zadnji vojaki JLA so Slovenijo zapustili 25. in 26. oktobra leta 1991. V tem spopadu je bilo 76 žrtev - 8 na strani Slovenije (4 policisti in 4 teritorialci), 45 na strani JLA, ubitih pa je bilo tudi 12 tujih državljanov in 10 slovenskih civilistov.

6 Podatki so bili pridobljeni na podlagi 181. člena Zakona o državnem tožilstvu RS, iz podatkov posameznih okrožnih državnih tožilstev (ODT) RS, ob posredovanju Urada generalnega državnega tožilstva Republike Slovenije in generalnega sekretarja Vrhovnega sodišča Slovenije ter preverjeni z javno dostopnimi podatki v medijih ter programa Statističnega urada Slovenije na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp#13.

je bilo 70 ovadb podanih proti pripadnikom JLA, ena pa proti pripadniku Teritorialne obrambe (TO). Samo 10 kazenskih ovadb je bilo spremenjenih v obtožnice. Sprejetih je bilo pet pravomočnih sodb, od tega so bile štiri oprostilne, medtem ko je bila ena obtožnica zavržena zaradi zastaranja. Sodišča so v 46 primerih zavrnila zahtevo Tožilstva za sprožitev kazenskega postopka.

3. Sojenja za vojne zločine v teku

Pred sodiščem v Murski Soboti poteka kazenski postopek proti častnikom nekdanje JLA, polkovniku Berislavu Popovu in generalu Vladi Trifunoviću zaradi delovanja oklopno-mehanizirane 32. brigade Varaždinskega korpusa, ki je imela nalogo, da „nadzoruje in nadzira mejni prehod“, kar je v obtožnici označeno kot vojni zločin proti civilnemu prebivalstvu.⁷ Ločeni obtožnici sta bili aprila leta 2008 združeni v enotno obtožnico. Tožilstvo v Murski Soboti je obtožilo Trifunovića in Popova na podlagi poveljniške odgovornosti ob intervenciji enot JLA v Sloveniji leta 1991.⁸ Obema obtoženima se sodi v odsotnosti.

Oba častnika nekdanje JLA sta v Hrvaški pravomočno obsojena na 15 let zapor. V Srbiji je Vrhovno sodišče razveljavilo sodbo, s katero sta bila Popov in Trifunović obsojena zaradi „spodkopavanja vojne in obrambne moči države“, zaradi česar sta v zaporu preživela 547 dni (Trifunović) oziroma 446 dni (Popov).⁹ Medtem so bile na osnovi sklepa Ministrstva za pravosodje Srbije Popovu in Trifunoviću izplačane denarne odškodnine za nezakoniti pripor.

3.1. Primer Radovanović¹⁰

Dne 27. junija leta 1991 je 1. bataljon 1. oklepne brigade 14. korpusa JLA zavzel južni del letališča Brnik pri Ljubljani. Pripadniki OSRS so ostali na severnem delu letališča. Naslednjega dne sta novinarja-fotoreporterja, državljana Avstrije že drugič s svojim terenskim vozilom zapeljala na letališko ploščad oziroma na odprt prostor. Blizu njiju so bili še en novinar in gasilci. Iz smeri enote JLA se je pričelo streljati v smeri vozila. Avtomobil, natovorjen s kanistri goriva se je vžgal, novinarja pa sta umrla. Slovensko tožilstvo je proti poveljniku enote, majorju JLA, zahtevalo preiskavo zaradi „nedovoljenega načina boja“ in ukaza, da se prične streljati. Sodišče je 24. junija leta 1992 sprejelo oprostilno sodbo za

7 Oba obtožena sta državljana Republike Srbije.

8 “General Trifunović: Neću otići na suđenje”, spletna stran *Radio Slobodna Evropa*, 14. julij 2010. http://www.slobodnaevropa.org/content/general_Trifunovic_optuzen_za_ratni_zlocin_u_sloveniji/2099828.html.

9 Upokojeni polkovnik Berislav Popov in general Vladimir Trifunović sta v Hrvaški pravomočno obsojena na po 15 let zapor. Ministrstvo za pravosodje Srbije je maja leta 2011 z častniki Trifunovićem, Popovom in Sretenom Raduškim podpisalo sporazum o odškodnini zaradi zaporne kazni, ki jim je bila kmalu tudi izplačana, nekaj nevladnih organizacij pa je sprožilo pobudo za njihovo rehabilitacijo.

10 Oznaka spisa: Ktr 66/98, ODT v Kranju; Zbrani dokumenti – vojni zločini v junijski vojni 1991: leto 1992. (9 spisov) oznaka: Ktr 62/92.

obtoženega častnika, ker je bilo ugotovljeno, da je obtoženi dovolil samo ogenj „v znak opozorila“. Sodba še ni pravno močna.

3.2. Primer Grujović¹¹

Skladišče goriva pri Puščavi blizu Mokronoga je varoval stotnik JLA skupaj z dvema vojakoma. Stotnik je želel prestopiti v slovensko TO, družina enega od dveh vodnikov pa je živela v Mokronogu, zato se je želel predati tudi on. Toda Grujović, drugi vodnik JLA, je zavrnil predajo skladišča. Prišlo je do oboroženega spopada med stotnikom in vodnikom Grujovićem. Stotnik je bil ranjen, vendar je uspel zbežati, medtem ko je Grujović organiziral obrambo goriva in zagrozil, da bo skladišče dvignil v zrak, če ga bo TO poskusila zavzeti. Sodišče je 15. julija 1993 sprožilo preiskavo zaradi vojnega zločina proti civilnemu prebivalstvu. Proti Grujoviću je bil 28. oktobra 1994 vložen obtožni predlog. Sredi leta 2007 je sodišče obnovilo mednarodno tiralico za obtoženim Grujovićem.

4. Nedokončane preiskave

V Sloveniji je v teku 15 preiskav za vojne zločine.

Primer *Češča vas/Češče selo* se nanaša na uboj civilistov 5. julija leta 1991, na katere je streljal neznan voznik avtomobila poleg skladišča JLA. Policija še zmeraj išče storilca.

18

Še zmeraj se vodi preiskava tudi v primeru *Medvedjek*. Sile OSRS so zaustavile topniško baterijo protizračne obrambe 306. lahkega protiletalskega polka JLA, ki mu je sledil napad letal JLA na barikade in pripadnike OSRS. Ubitih je bilo osem civilistov, med katerimi je bilo tudi pet bolgarskih državljanov, ranjenih pa je bilo tudi več civilistov in vojakov. Slovensko tožilstvo je 29. januarja leta 1992 sodišču podalo zahtevo za uvedbo preiskave zaradi vojnega zločina proti civilnemu prebivalstvu. Bolgarija se je maja leta 1992 obrnila na Ministrstvo za pravosodje Slovenije z vprašanjem, „ali so na odgovornost poklicane osebe, ki so krive za storjena kazniva dejanja?“¹² Odgovor slovenskega tožilstva je bil, da „osebe, odgovorne za napad na civiliste niso bile obtožene, prav tako niso bili obtoženi niti neposredni storilci, zaradi česar ni bil izveden niti kazenski postopek“.¹³

Preiskava ni končana niti v primeru letalskega napada z raketami, ki so zadele zgradbo podjetja *AR Holding*. Tožilstvo je bilo leta 1999 še zmeraj v fazi zbiranja podatkov o storilcu.

11 Oznaka spisa: Kt 629/91, ODT v Novem mestu.

12 Pom 5/2006, 7.03.2006.

13 Ktn 328/91-JF/vj, 27.03.2006.

Zaradi letalskega napada na barikade poleg vojašnice v Murski Soboti 28. junija leta 1991, v katerem je bil ubit en vojak JLA, drugi pa ranjen, slovensko tožilstvo išče storilce zaradi „vojnega zločina proti civilnemu prebivalstvu.«

V primeru *Gibina* policija išče storilce iz vrst JLA zaradi „streljanja brez izbire ciljev.“

V primeru *Ljutomer* policija še vedno išče pilote JLA, ki so napadli barikado OSRS v Ljutomeru.

V primeru *Boč* je letalstvo JLA 2. julija leta 1991 zaradi napake izvedlo napad na telekomunikacijski stolp na planini Boč, ki ga je varovala enota JLA. Nobena raketa ni zadela cilja. Nato so pripadniki OSRS z minometi kalibra 82 mm napadli isti stolp, vojakom JLA pa je bilo sporočeno, da jih napada letalstvo JLA. Zato so se vojaki JLA predali pripadnikom OSRS. Slovensko tožilstvo je 19. avgusta leta 1991 zahtevalo preiskavo proti oficirju JLA, ki je zahteval bombardiranje pripadnikov OSRS, ker je to storil „v nasprotju s pravili mednarodnega prava“ in ob tem povzročil veliko škodo.

V primeru *Šentilj* policija išče častnika JLA, ki je ukazal ogenj iz topov, zaradi česar je prišlo do uničevanja prostorov policije, carine, objekta podjetja *Kompas* in bencinske postaje, kar je tožilstvo okvalificiralo kot vojni zločin.

Preiskava se vodi tudi v primeru *Začevič*, proti stotniku JLA, ker je kot pomočnik poveljnika oklepne bataljona „ukazal uničevanje imovine v velikem obsegu“ in tako uničil eno hišo v Štrihovcu. Podobni so tudi primeri *Savič*, *Trgovine Šentilj*, *Središče ob Dravi*, *primer Mašanović* kot tudi preiskave v primeru *Jurič*, *Lukič* in *Vujović*.

19

5. Pravnomočno končani primeri

5.1. Primer *Arsim in dr.*¹⁴

Delavec podjetja *Elektro Maribor*, poslovne enote v Ptujju, je po inštrukcijah nadrejenih 24. maja 1991 že drugič izključil elektriko vojašnici JLA. Ko je zaklenil trafo postajo, ga je v nogo zadel naboj, ki ga je izstrelil stražar JLA iz vojašnice. Slovensko tožilstvo je prijavo odstopilo Vojaškemu sodišču v Zagrebu, ker je bil v tem času v veljavi „moratorij“ v zvezi z osamosvajanjem Slovenije. Vojaško sodišče v Zagrebu je sklenilo, da ni šlo za nezakonito dejanje. Pozneje je sodišče v Ptujju klub temu vložilo obtožnico za kaznivo dejanje povzročitve hude telesne poškodbe. Višje sodišče v Mariboru je 14. junija leta 1994 sprejelo oprostilno sodbo.

14 Oznaka spisa: I KT 710/91, ODT v Ptujju.

5.2. Primer Koder¹⁵

Major JLA (Slovenec), ki je med spopadom v Sloveniji opravljal delo kot pilot-učitelj letenja na vojaškem letališču v Puli v Hrvaški, je leta 2001 delal v Podgorici (kot državljan SRJ). Tja je bil premeščen še v času spopadov v Sloveniji. Slovensko tožilstvo je 8. decembra 1994 sprožilo preiskavo zaradi „službovanja v tuji vojski“ in „ker se ni odzval pozivu predsedstva Slovenije (1991) o odhodu iz te armade“. Slovensko tožilstvo je vložilo obtožnico, vendar je Okrožno sodišče v Novi Gorici 17. decembra leta 2001 sprejelo oprostilno sodbo.

5.3. Primer Veliči¹⁶

V vasi Črni Vrh nad Idrijo se je nahajalo skladišče orožja in opreme Teritorialne obrambe severnoprimorskih občin. Varoval ga je vod pripadnikov JLA. Pripadniki slovenske TO so 25. junija leta 1991 odpeljali del opreme. Potem ko se je skupina civilistov odločila zavzeti skladišče, je poveljnik straže s svojo enoto, razdeljeno v dve skupini, zapustil skladišče. Skladišče je iste noči raznesla močna eksplozija. Poškodovanih je bilo 178 hiš Črnega Vrha. Slovensko tožilstvo je zahtevalo preiskavo proti vodniku JLA z obtožbo, da je miniral skladišče in postopal po ukazu, da vrže v zrak skladišče v primeru, „če bi se slišalo streljanje“. Sodišče je 29. aprila leta 1992 sprejelo oprostilno sodbo z obrazložitvijo, da je bil namen obtoženega samo ta, da »prepreči, da bi nepoškodovana bojna sredstva prišla v roke nasprotni strani.“ Sodba je pravnomočna.

5.4. Primer Štrihovec I¹⁷

Tankovska četa JLA iz vojašnice *Franc Rozman Stane* v Mariboru je 27. junija leta 1991 prodirala proti mejnemu prehodu Šentilj, na meji z Avstrijo; ustavila jo je barikada OSRS v Štrihovcu. OSRS je napadla kolono JLA v trenutku, ko je poskušala prebiti barikado. Tankovski koloni JLA je na pomoč priskočilo letalstvo JLA. Med napadom so bili ubiti štirje vozniki civilnih tovornjakov (ki so bili zadržani v koloni), medtem ko je nekaj civilistov in pripadnikov OSRS ranjeno. Slovenski kriminalisti so preiskovali in ugotovili identiteto dveh vojaških pilotov JLA. Slovenska policija je enega od njih, zahvaljujoč tiralici, na slovenskem mejnem prehodu aretirala 3. septembra leta 1998. Ob koncu leta 1998 je Tožilstvo vložilo obtožnico proti polkovniku JLA zaradi „uporabe nedovoljenih bojnih sredstev“ in kršenja vojnega prava. Sodišče je 18. februarja leta 1999 sprejelo oprostilno sodbo, ker ni bilo dokazov, da je aretirani pilot JLA sploh letel nad Štrihovcem v navedeni vrsti letala in tam bojno deloval.

Sodišče je zavrnilo obtožbo slovenskega tožilstva tudi v primeru *Kolenović*. Voznik kombija

15 Oznaka spisa: Kt 188/94, ODT v Novi Gorici.

16 Oznaka spisa: KT 79/92), ODT v Novi Gorici.

17 Oznaka spisa: I Kt 1472/98, ODT v Mariboru.

JLA je bil neutemeljeno obtožen, da je ogrožal varnost, ker je pod vplivom alkohola „z veliko hitrostjo vozil proti otrokom“.¹⁸

III. Institucionalne reforme

1. Lustracija

V Sloveniji so bili nekajkrat podani predlogi za izvedbo lustracije, vendar noben od predlogov nikoli ni dobil večine v parlamentu.¹⁹ Edini lustracijski predpis je t.i. „Pučnikov amandma.“ Ta amandma na člen 8. Zakona o sodnikih, ki je bil sprejet leta 1994, je predpisal, da sodniki, ki so sodili ali sodelovali v sodnih in preiskovalnih postopkih, ki so pripeljali do sodb, s katerimi so bile kršene človekove pravice, ne izpolnjujejo pogojev za ponovno izvolitev. Čeprav je bila podana zahteva za oceno ustavnosti omenjenega amandmaja, je Ustavno sodišče sprejelo odločitev, da je izpodbijana odredba v skladu z ustavo.²⁰

Celovite reforme policije in pravosodja so bile izpeljane v prvi polovici devetdesetih let, pri čemer je bil eden od kriterijev za imenovanje vršilcev pravosodnih dolžnosti, oziroma službovanja pripadnikov policije tudi nevmešanost konkretne osebe v kršitve človekovih pravic oziroma vojne zločine.²¹ Slovenska zakonodaja za delo v državnih organih predpisuje pogoj, da oseba ni kaznovana ter da se ne nahaja v kazenskem postopku.²²

2. Parlamentarne razprave

V letu 2010 in letu 2011 v Državnem zboru ni bilo razprav, ki bi bile posebej namenjene dogodkom iz obdobja oboroženega spopada v Sloveniji.

Namesto toga je bila tema, o kateri je slovenski parlament pogosto razpravljal odnos do „izbrisanih“. Ob koncu leta 2008 je potem, ko je bila objavljena informacija, da je predsednik odbora za zunanjo politiko slovenskega parlamenta Ivo Vajgl v Beogradu izjavil, da bodo „izbrisani“ dobili dokumente in odškodnine, v tem času opozicijska Slovenska demokratska

18 Oznaka spisa: KT 137/91, ODT v Kopru.

19 Ideja izvedbe lustracije v Sloveniji se ni nanašala na preprečevanje dela osebam odgovornim za množične kršitve človekovih pravic (npr. v primeru „izbrisanih“), kot tudi drugih večjih kršitev človekovih pravic. Predsednik demokristjanov (SKD) Alojz Peterle in predsednik socialdemokratske stranke (SDS) Janez Janša so na primer 5. novembra leta 1997 v parlamentu dali v proceduro Predlog resolucije o protipravnem delovanju komunističnega totalitarnega režima in Predlog zakona o popravil posledic komunističnega totalitarnega režima. Oba predloga sta propadla. Več o tem na spletni strani Slovenske tiskovne agencije, <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=307610>.

20 Ustavno sodišče Slovenije, Sklep, št. U-I-83/94, 14. julij leta 1994.

21 Več o lustraciji v Sloveniji v: Andraž Zidar, *Lustracija*, (Nova Revija, Ljubljana, 1996).

22 Zakon o državnih uslužbencih, Uradni list Republike Slovenije, št. 56/2002, čl. 88.

stranka (SDS) Vajglovo izjavo ocenila kot »poskus povečanja števila volivcev tranzicijske leve, v škodo davčnih zavezancev.« To je bil povod za novo izredno zasedanje parlamenta, kjer so opozicijske politične stranke znova ostro napadale kakršnokoli popravljanje krivic storjenih kategoriji „izbrisanih“.²³

Poslanci strank z desnega političnega spektra na čelu s Slovensko demokratsko stranko (SDS) so se zoperstavili tudi novemu podatku o številu »izbrisanih«, ki jih je slovensko ministrstvo za notranje zadeve ugotovilo leta 2009. Poslanci teh strank so bili prepričani, da je pravo število »izbrisanih« celo manjše od 18.305 oseb, ali najmanj nekje okoli te številke, namesto novega podatka o 25.671 izbrisanih oseb. V letu 2011 so te stranke ponavljale podobne argumente in pozivale na odgovornost ministrice za notranje zadeve Katarino Kresal zaradi menda napačno ugotovljenega in povečanega števila »izbrisanih«.

Poleg tega je bila tema pogosto tudi odškodnina „izbrisanim“, še posebej glede na pričakovanje sodbe pred Evropskim sodiščem za človekove pravice, kjer je potekal proces nekaterih „izbrisanih“ prebivalcev proti Sloveniji. Tako je, na primer, Marijan Pojbič (SDS) poslance vladajoče koalicije obtožil, da so „v tem mandatu uspeli, da na dolgi rok obremenijo slovensko državo z odškodninami za izbrisane“, medtem ko je poslanec Slovenske nacionalne stranke (SNS) Srečko Prijatelj protestiral, ker se parlament sploh ukvarja z „izbrisanimi, Cigani in homoseksualci“.²⁴

3. Mediji in poročanje o vojnih zločinih

Kljub temu, da so mediji odprli vprašanje o nekaterih dogodkih iz oboroženega spopada v Sloveniji leta 1991, le-ti vse do danes niso preiskani in procesirani. V to kategorijo spada dogodek na mejnem prehodu Holmec in *primer Škofije*, o katerih so mediji pisali kot o mogočih kršitvah humanitarnega prava.²⁵

23 Zahteva za izredno sejo Skupščine Slovenije, spletna stran Slovenske demokratske stranke: www.sds.si/media/sklic.izredne.seje.dz-vajglova.izjava.doc.

24 Magnetogram 14. seje slovenskega parlamenta, 02.marec leta 2010, spletna stran slovenske skupščine: <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=V&type=mag&uid=D76129EBCBD177D8C12576DA0032162B>.

25 Zaradi članka o Holmcu in streljanju na vojake JLA med njihovo predajo je častno razsodišče Društva novinarjev Slovenije novinarja Bojana Budjo obsodilo – zaradi kršenja častnega kodeksa. V Mladini se je veliko pisalo tudi o dogodku na Škofijah, ko naj bi po prekinitvi ognja slovenski policisti 29. junija leta 1991 ubili pripadnike JLA, ki so se nahajali v tovornjaku. "Ali smo nedolžni? Neraziskane temne strani herojske osamosvojitve", *Mladina*, 14. maj 2006, na internetni strani: <http://www.mladina.si/92583/ali-smo-nedolzni/>.

IV. Ugotavljanje dejstev in izrekanje resnice

1. Slovensko-italijanska zgodovinska in kulturna komisija za ugotavljanje dejstev

Slovenija je od razglasitve samostojnosti poskusila rešiti odprta vprašanja preteklosti s svojo zahodno sosedo, Italijo.

Na pobudo Italije, Ministrstva za zunanje zadeve Italije in Slovenije je bila leta 1993 ustanovljena slovensko-italijanska zgodovinska in kulturna komisija z nalogo, da ugotovi zgodovinska dejstva o odnosih dveh narodov med leti 1880 in 1956.²⁶ Komisija je bila sestavljena iz sedmih slovenskih in sedmih italijanskih zgodovinarjev. Skupno poročilo je objavila leta 2000. V poročilu so analizirana in razjasnjena sporna zgodovinska slovensko-italijanska vprašanja, od odgovornosti za začetek vojne, do odgovornosti za ubijanje slovenskih civilistov s strani italijanskih okupatorjev ter uboji Italijanov s strani partizanskih sil v istrskih fojbah, do povojnega eksodusa tisočev Italijanov (optantov) iz Istre in Dalmacije.

V Sloveniji ni bilo nikakršnih pobud za ustanovitev uradne komisije za resnico, ki bi se ukvarjala z oboroženimi spopadi, ki so spremljali razpad Jugoslavije.

2. Proces REKOM

Regionalna koalicija nevladnih organizacij in združenj žrtev za ustanovitev Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih iz devetdesetih (REKOM),²⁷ je leta 2010 vstopila v končno končno fazo posvetovalnega procesa o mandatu, ciljnih in nalogah Regionalne komisije. V teku leta 2010 se je Koalicija okrepila s pridružitvijo nevladnih organizacij in združenj žrtev iz Slovenije in Makedonije.²⁸

Na posvetovalnih srečanjih in regionalnih forumih za tranzicijsko pravičnost je bil od maja

26 Poročilo slovensko - italijanske zgodovinsko - kulturne komisije, spletna stran Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/Porocilo_SIZKK.pdf.

27 Koalicija za REKOM je decembra leta 2011 štela 1.820 članov: 348 nevladnih organizacij, 59 združenj žrtev in članov družin žrtev, 12 združenj veteranov, 24 medijev, 8 verskih organizacij, 11 organizacij kot so politične stranke, podružnice in odbori političnih strank, organizacije lokalne samouprave, in 1.358 posameznikov iz vrst žrtev, verskih skupnosti, umetnikov, pisateljev, režiserjev in drugih. Koalicija v BiH je do konca decembra 2011 vključevala 360 članov, v Črni gori 156, Hrvaški 174, na Kosovu 402, v Makedoniji 37, Sloveniji 22 in Srbiji 669 članov. Proces REKOM: Poročilo maj 2006 – oktober 2011. http://zarekom.org/documents/Izvestaj-o-Procesu-REKOM-za-period-od-maja-2006-do-avgusta-2011_sr.html.

28 Sredi leta 2010 so se v posvetovalni proces vključile nevladne organizacije, združenja žrtev in veteranov iz Makedonije, v septembru istega leta pa tudi nevladne organizacije in združenja izbrisanih iz Slovenije.

leta 2010 pa do marca leta 2011 predmet razprave načrt Statuta REKOM-a, cilji in naloge, predmet dela, sestava komisije in način izvolitve njenih članov, pooblastila komisije in drugo.²⁹

V začetku leta 2010 je koalicija za REKOM oblikovala skupino strokovnjakov z nalogo, da analizirajo predloge in priporočila udeležencev vseh posvetovanj v teku štirih let posvetovalnega procesa.³⁰ Največ razprav so izzvala določila o pooblastilih REKOM-a in možnost, da bi komisija lahko opravljala pravno kvalifikacijo vojnih zločinov. Kljub temu pa je skupno stališče, da je mogoče samo z ustanovitvijo telesa, ki bi prekinilo s prakso selektivnega spominjanja dejstev o preteklosti in manipulacije s številom žrtev doprinesli k temu, da Koalicija za REKOM na Skupščini, ki je bila marca leta 2011, sprejme Predlog Statuta REKOM-a.

V maju in juniju leta 2011 je Koalicija za REKOM zbrala 543.870 podpisov podpore državljanov širom regije za ustanovitev REKOM-a.³¹ Koalicija za REKOM je konec junija 2011. predsednikom Hrvaške, Črne gore in Slovenije ter članu Predsedstva BiH, Željku Komšiću, poslala peticijo za ustanovitev in Predlog Statuta.

V omenjenem obdobju je pobuda za ustanovitev REKOM-a dobila podporo najvišjih predstavnikov oblasti in političnih elit post-jugoslovanskih držav, med ostalim predsednika Hrvaške, Iva Josipovića in tedanjega predsednika Srbije Borisa Tadića, tedanjega predsednika Slovenije Danila Türka in predsednika vlade Kosova, Hashima Thaçija.³² Veliko število predsednikov političnih strank, poslancev parlamentov, ministri, umetniki, pisatelji

29 V tem obdobju je bilo organiziranih skupaj 55 posvetovalnih srečanj (50 posvetov na vseh ravneh v letu 2010, in to: 16 lokalnih, 17 nacionalnih, in 15 regionalnih posvetov. V letu 2011 je bilo pet posvetov in to: tri nacionalne in dve regionalni konzultaciji) z različnimi kategorijami udeležencev in dva regionalna Forum za tranzicijsko pravičnost v Novem Sadu marca 2010, v Zagrebu v oktobru 2010 ter en mednarodni v Sarajevu junija 2011.

30 Ob predlogih in sugestijah udeležencev posvetovalnega procesa so bili analizirani tudi statuti ostalih komisij, zakonodaja post-jugoslovanskih držav, viri mednarodnega humanitarnega in kazenskega prava in mednarodni pravni dokumenti. Proces REKOM: Poročilo maj 2006 – oktober 2011. Dostopno preko http://zarekom.org/documents/Izvestaj-o-Procesu-REKOM-za-period-od-maja-2006-do-avgusta-2011_sr.html.

31 V Bosni in Hercegovini je bilo zbranih 122.540 podpisov podpore, v Hrvaški 19.674, v Črni gori 31.060, v Srbiji 254.625, na Kosovu 100.566, v Sloveniji 5.346, in v Makedoniji 10.059 podpisov, spletna stran Koalicije za REKOM, http://zarekom.org/documents/Kampanja-prikupljanja-potpisa-izvestaj-april-jun-2011_sr.html.

32 "Predsednik Josipović je podprl Pobudo za REKOM", sporočilo Koalicije za REKOM, 30.08.2010, http://zarekom.org/vesti/Predsednik-Josipovic-podrzao-Inicijativu-za-REKOM_sr.html. „Predsednik Tadić podprl Pobudo za REKOM“, Sporočilo Koalicije za REKOM, 30.08.2010, http://zarekom.org/vesti/Predsednik-Tadic-podrzao-Inicijativu-za-REKOM_sr.html. Poročilo "1.000.000 podpisov za REKOM", pobuda mladih za človekove pravice v Srbiji in Pobuda mladih za človekove pravice v Hrvaški, http://www.zarekom.org/uploads/documents/2011/07/i_1534/f_2/f_2091_sr.pdf.

in drugi so s svojim podpisom podprli ustanovitev REKOM-a.³³

Veliko podporo ustanovitvi REKOM-a je dalo 146 umetnikov, intelektualcev in profesorjev univerz iz vseh post-jugoslovanskih držav, ki so javno pozvali predsednike BiH, Črne gore, Hrvaške, Kosova, Makedonije, Slovenije in Srbije, da ustanovijo REKOM.³⁴

Ustanovitev REKOM-a so podprle institucije Evropske unije. Pododbor za človekove pravice Evropskega parlamenta je na zasedanju 30. 09. 2010 dal polno podporo ustanovitvi REKOM-a, medtem ko Evropski Parlament v Resoluciji, sprejeti januarja leta 2011 poziva oblasti Srbije in drugih držav, da prav tako podprejo ustanovitev regionalne komisije. Parlamentarna skupščina Sveta Evrope je v začetku leta 2011 sprejela poročilo poročevalca Odbora za zunanje zadeve Sveta Evrope, ki je pozval „vse države v regiji bivše Jugoslavije, da sodelujejo v ustanovitvi REKOM, neodvisno od njihovega statusa, da bi ta komisija uresničila funkcijo polne sprave in priznanja žrtvam“, nato pa je bila sprejeta tudi resolucija 1786 (2011) s katero se daje polna podpora tej civilni pobudi.³⁵ Poleg tega je Evropska komisija oktobra leta 2011 vključila REKOM v svojo Strategijo razširitve in poročila zahodnega Balkana in pozdravila njihovo podporo ustanovitvi REKOM-a kot pomembnemu elementu za

33 V BiH so s svojimi podpisi ustanovitev REKOM-a podprli: podpredsednik Federacije BiH Mirsad Kebo, predsednik SDA Sulejman Tihić, župan Sarajeva Alija Behmen, minister za kulturo Salmir Kaplan, predsednik in podpredsednik Federacije BiH Živko Budimir in Svetozar Pudarić, minister za varnost BiH, Sadik Ahmetović, predsedujoči Sveta občine Center Sarajeva Slaven Kovačević, pisatelj Ivan Lovrenović, režiserja Dino Mustafić in Danis Tanović, pesnica in pisateljica Ferida Duraković, igravec Ermin Bravo, režiser Haris Pašović in drugi. Iz Hrvaške so ustanovitev REKOM-a podprli med ostalimi župan Vukovara in član SDP-ja Željko Sabo, župana Poreča in Karlovca, Edi Štifanić in Damir Jelić, bivši predsednik Republike Hrvaške Stjepan Mesić, pisatelj Slobodan Šnajder, itd. V Srbiji so s svojimi podpisi ustanovitev REKOM-a podprli predsednik Skupščine Vojvodine Šandor Egereši, podpredsednica Narodne skupščine Republike Srbije Judita Popović, župan Bujanovca Shaip Kamberi, zatem predsednik Liberalno-demokratske stranke Čedomir Jovanović, predsednik Lige socialdemokratov Vojvodine Nenad Čanak, predsednik Stranke za demokratično delovanje Riza Halimi, predsednik Združenih regionov Srbije Mladan Dinkić, podpredsednica DS Jelena Trivan, pooblaščenec za informacije javnega pomena Rodoljub Šabić in drugi. Na Kosovu so s svojimi podpisi podporo podali minister za zdravstvo v prejšnjem sklicu vlade Kosova Ferid Agani [Ferid Agani], poslanka v Skupščini Kosova Rada Trajković, predsednik največje opozicijske stranke, Demokratske zveze Kosova (DSK) Isa Mustafa [Isa Mustafa], podpredsednik Alijanse za prihodnost Kosova (AAK) Ardijan Gjini [Ardijan Gjini], v Črni gori pa poslanske skupine Socialdemokratske stranke, Bošnjaške stranke, Socialistične narodne stranke, Nove srbske demokracije, Demokratske stranke socialistov in albanskih strank. V Makedoniji so podporo ustanovitvi REKOM-a dali poslanec VMRO DPMNE v Parlamentu, Vlatko Gojcev, v Sloveniji pa predsednik Državnega zbora (parlamenta) Pavel Gantar, ombudsmanka Zdenka Čebašek Travnik, kot tudi poslanci v Evropskem parlamentu Jelko Kacin in Tanja Fajon. *Isto.*

34 Pismo podpore intelektualcev in pisateljev ustanovitvi REKOM-a, <http://www.zarekom.org/documents/Pismo-podrske-intelektualaca-i-umetnika-osnivanju-REKOM-a.sr.html>.

35 Resolution 1786 (2011): Reconciliation and political dialogue between the countries of the former Yugoslavia, spletna stran Parlamentarne skupščine Sveta Evrope, <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1786.htm>.

napredek v evropskih integracijah kandidatov za članstvo v EU.³⁶

V drugi polovici leta 2011 je proces REKOM vstopil v fazo postopnega prehoda iz sfere civilne družbe na politično raven. Oblikovan je tim javnih zagovornikov, ki se je decembra leta 2011 srečal s predsednikom Črne gore, Filipom Vujanovićem.³⁷ Po tem sestanku je predsednik Vujanović poslal osebni poziv predsednikom držav v regiji, da svojo načelno podporo pobudi za ustanovitev REKOM-a konkretizirajo tako, da bodo sprožili procedure za preučitev pravnih možnosti za ustanovitev REKOM.

3. Ugotavljanje in dokumentiranje dejstev o vojnih zločinih s strani organizacij civilne družbe.

Mirovni inštitut v Sloveniji je ob sodelovanju z Amnesty International, Pravno-informacijskim centrom za NVO in Forenzično zvezo za zaščito človekovih pravic iz Italije od leta 2007 do leta 2009 izvajal projekt "Izbrisani v Sloveniji – izziv nove države" s ciljem, da poveže delo organizacij civilne družbe, ki so se ukvarjale z vprašanjem izbranih prebivalcev Slovenije iz leta 1992 ter da razvije celovit pristop pri reševanju tega problema. V okviru projekta je bilo izvedenih več aktivnosti – pravna pomoč žrtvam, javno zagovarjanje pred državnimi institucijami o pravicah izbranih, dvig zavesti v javnosti skozi organiziranje javnih razprav in raziskovanje o izbrisu. V okviru raziskovanja so bili vodeni intervjuji z izbranimi v Sloveniji, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori.³⁸ V tem obdobju je bilo dokumentiranih 80 življenjskih zgodb izbranih s ciljem, da se dokumentira kršenje človekovih pravic in prepreči pozaba s pomočjo ugotavljanja dejstev o brisanju in njegovih posledic za žrtve.

4. Ugotavljanje usode izginulih oseb

Po podatkih Generalne policijske uprave (GPU) Ministrstva za notranje zadeve Slovenije, državni organi trenutno iščejo 260 izginulih oseb.³⁹ Policija nima podatkov o izginulih osebah med spopadi na področju SFRJ, v spopadih leta 1991 v Sloveniji pa so bile iden-

36 "Pobuda za REKOM je vključena v Strategijo razširitve in poročila Evropske komisije", sporočilo Koalicije za REKOM, 20. 10. 2011, <http://zarekom.org/vesti/Inicijativa-za-REKOM-ukljucena-u-Strategiju-prosirenja-i-izvestaje-Evropske-komisije.sr.html>.

37 Iz nastopa Nataše Kandić ob obisku pri predsedniku Črne Gore Filipu Vujanoviću, !Glas Inicijative za REKOM, šte. 2/2011, str. 20, <http://zarekom.org/Glas-Inicijative-za-REKOM/Glas-Inicijative-za-REKOM-2/2011.sr.html>.

38 Neža Kogovšek et al, *The Scars of the Erasure: a contribution to the crucial understanding of the erasure of people from the register of permanent residents of the Republic of Slovenia*, Ljubljana: Peace institute, 2010, str.13.

39 V to se štejejo vse izginule osebe. Informacija je pridobljena od Generalne policijske uprave Slovenije, 23. januarja 2012.

tificirane vse žrtve, tako da ni uradno izginulih. Vendar pa so nekateri državljani izginili med spopadi v BiH.⁴⁰

5. Izobraževalni sistem in dogodki iz vojnega časa

V učbenikih, ki se uporabljajo v osnovnih, srednjih in strokovnih šolah v Sloveniji je večina dogodkov iz obdobja osamosvojitve predstavljena korektno, vendar je opazna določena pristranskost pri interpretaciji tem, povezanih z razpadom SFRJ in oboroženih spopadov, ki so sledili. Učbeniki za 9. razred osnovne šole obravnavajo krizo v SFRJ v osemdesetih letih, osamosvojitve Slovenije in konec socializma. V učbeniku „Naše stoletje“ se navaja, da zadnji jugoslovanski premier Ante Marković „ni imel veliko politične moči in je ves čas popuščal, predvsem Srbiji in JLA“, kar se je pokazalo tudi leta 1991, ko je „Srbija ob pomoči svojih ljudi v narodni banki Jugoslavije samovoljno vzela okoli 1,4 milijarde dolarjev za pokojnine in izgube v svojih bankah.“

Za demonstracije na Kosovu 1991 leta piše, da so bile „nacionalne in socialne“ in da je večinsko albansko prebivalstvo zahtevalo, „da Kosovo postane republika s pravico do samoodločbe in možno združitvijo z Albanijo“, da pa so jugoslovanske oblasti demonstracije „zadušile z vojsko in policijo“. Vojnam v Hrvaški in BiH je v tem učbeniku posvečena ena stran.⁴¹ Učbenik navaja, da je v BiH prišlo do „spopada treh narodov, Muslimanov, Srbov in Hrvatov“, ki so „pred tem živeli v sožitju“, posledice vojne in etničnega čiščenja pa so bile „množice beguncev, katerih število je presežilo 2,5 milijona, kar je več kot polovica prebivalstva te republike“, medtem ko so se „evropske države mlačno odzivale na vojno“. V učbeniku „20. stoletje“, avtorji navajajo, da so srbski predsednik Slobodan Milošević in njemu vdani politiki, ki so bili proti predlogu o konfederalizaciji Jugoslavije, „ob pomoči jugoslovanske vojske pričeli oboroževati Srbe izven Srbije in izzivati oborožene spopade“ in s tem „privedli do večletnih vojn, ki se jim je Slovenija želela izogniti“.⁴²

V učbeniku za 9. razred osnovne šole „Raziskujem preteklost“, je podrobno predstavljena interpretacija konfliktov med Slovenijo in Srbijo.⁴³ Avtorji s pripisovanjem stališč političnih

40 Posmrtni ostanki Dragomira Petronjića, Srba po poreklu, iz Prijedora, prebivalca Celja, so najdeni v množični grobnici v BiH in identificirani leta 2007. Njega je slovenska policija, po izbrisu iz registra, deportirala v BiH leta 1992, kjer je bil ubit. „Petronjićeva sudbina ujedinjuje 'izbrisane'“, spletna stran *Politike*, 9. oktober 2007. <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/t43553.It.html>. Po neuradnih informacijah je Alojz Krivograd, fotograf iz Slovenije, izginil potem, ko so ga poleti leta 1992 v BiH zajele srbske sile in po izjavah prič, odpeljale v zamenjavo, ko se je za Krivogradom izgubila vsaka sled. Njegovi posmrtni ostanki so bili najdeni v množični grobnici pri Foči leta 2001. „Alojz Krivograd – Futy“, spletna stran *Mladina*, 18. junij 2001. <http://www.mladina.si/93691/alozj-krivograd-futy/>.

41 Ana Nuša Kern, Dušan Nećak, Božo Repe, *Naše stoletje*, (Modrijan, Ljubljana, 2005.), str. 211-226.

42 Ervin Dolenc, Aleš Gabrič, Marjan Rode, *20. stoletje* (DZS, Ljubljana, 2008.), str. 164.

43 Jelka Razpotnik, Damjan Snoj, *Raziskujem preteklost 9*, (Rokus, Ljubljana, 2005.), str. 169.

vodstev vsem pripadnikom posameznih narodov (v SFRJ) navajajo, da so „napetosti med Slovenci in Srbi trajale še od sredine osemdesetih let, ko je postalo jasno, da se v Sloveniji in Srbiji uvajata dve različni gospodarski in politični usmeritvi; Slovenci so podpirali demokratizacijo in sodelovanje z zahodno Evropo, medtem ko so se Srbi zavzemali za zaprto Jugoslavijo in pozivali na svojo slavno preteklost“.

Učbeniki za 4. razred gimnazije podrobneje opisujejo proces osamosvajanja Slovenije in razpad SFRJ.⁴⁴ Na začetku poglavja o razpadu Jugoslavije piše, da sta se pri iskanju izhoda iz krize oblikovala dva koncepta - „srbski in slovenski“, pri čemer je vodja srbskih komunistov „prevzel velikosrbske koncepte“, ki jih je kot nacionalni program oblikovala SANU, ter da je zahteval „spremembo (kon)federalnih načel jugoslovanske ustave iz leta 1974, katerih največja žrtev je srbski narod, ki živi v več republikah.“⁴⁵ Takšno stališče se je zadržalo tudi v poznejših izdajah učbenika za četrti razred gimnazije, ki so ga pripravljali drugi avtorji.⁴⁶ V nadaljevanju piše, da je takšno politiko podpirala JLA, v kateri „so bili nadpovprečno zastopani Srbi in Črnogorci“. V učbeniku se navaja, da je Srbija „s parolo – vsi Srbi v eni državi“ postavila „vprašanje obstoječih meja med republikami“, medtem ko si je za prevlado največjega naroda prizadevala srbska politika, kar si je „želela zagotoviti z množičnim zbiranjem nahujskanih množic zaradi podpore Slobodanu Miloševiću“. Zato je „za razliko od ostale vzhodne Evrope, kjer se je komunistični sistem zrušil, srbska politika branila ta sistem in ga pričela izkoriščati za doseganje svojih ciljev v Jugoslaviji.“ V poglavju v katerem se opisuje osamosvojitve Slovenije piše, da so „oklepna vozila jugoslovanske vojske v krakovskem gozdu bila lahek plen slovenskih teritorialcev“, zaradi česar se je bila Jugoslovanska vojska „prisiljena umakniti“ iz Slovenije.⁴⁷ Vojna v ostalem delu nekdanje skupne države sploh ni opisana, razen enega stavka pod sliko beguncev, kjer piše, da se je v drugih delih Jugoslavije „razplamtela ena od najbolj krvavih vojn sodobnega sveta.“ V učbeniku zgodovine za tehnične in druge strokovne šole „Zgodovina 2“ v zvezi z vojno v Sloveniji piše, da se je takoj po razglasitvi neodvisnosti „začela intervencija jugoslovanske vojske“, vendar ni opisan cilj te intervencije, prav tako pa niso predstavljene podrobnejše informacije. Ne omenja se niti dejstvo, da je JLA intervenirala po odločitvi zvezne vlade. Slovenska TO je po oceni avtorjev učbenika „onesposobila vojsko“, da bi se konflikt z JLA končal po posredovanju Evropske skupnosti na Brionih, kjer so „potekala pogajanja med Slovenijo, Hrvaško in Srbijo.“⁴⁸

V vseh učbenikih se ne omenjajo „izbrisani“ v Sloveniji, niti dejstva o teh dogodkih.

44 Ervin Dolenc, Aleš Gabrič, *Zgodovina 4*, (DZS, Ljubljana, 2002.), str. 242-247.

45 *Isto*.

46 Aleš Gabrič, Mateja Režek, *Zgodovina 4*, (DZS, Ljubljana, 2011.), str. 208.

47 Ervin Dolenc, Aleš Gabrič, *Zgodovina 4* (DZS, Ljubljana, 2002.), str. 246.

48 Stane Berzelak, *Zgodovina 2*, (Modrijan, Ljubljana, 2003.), str. 186-203.

V. Reparacije

Evropsko sodišče za človekove pravice je leta 2010 sprejelo prvostopenjsko sodbo v primeru desetih „izbrisanih“ prebivalcev proti Sloveniji, v kateri je ugotovilo, da je Slovenija v tem primeru prekršila Evropsko konvencijo o človekovih pravicah, s čemer je bil odprt prostor za urejanje statusa teh oseb v Sloveniji v prihodnosti.

1. Materialne in administrativne reparacije

Vprašanje materialnih in administrativnih reparacij v Sloveniji je urejeno z Zakonom o obrambi in zaščiti,⁴⁹ Zakonom o delni povrnitvi škode storjene z vojaško agresijo na Republiko Slovenijo,⁵⁰ Zakonom o zaščiti žrtev vojne agresije na Republiko Slovenijo v letu 1991,⁵¹ in Zakonom o posebnih pravicah žrtev v vojni za Slovenijo 1991.⁵²

V skladu z Zakonom o delni povrnitvi škode so pravne in fizične osebe lahko zahtevale povrnitev škode, povzročene zaradi oboroženega spopada v Republiki Sloveniji leta 1991. Poleg tega so oškodovani lahko zahtevali odškodnino tudi na podlagi Zakona o obligacijskih odnosih ali splošnih predpisih. Na podlagi teh predpisov je državno pravobranilstvo v primerih povzročenih ran ali smrti pripadnikov slovenske Teritorialne odbrane (TO) ali policije sklenilo izvensodne poravnave.⁵³

Zakon o žrtvah vojnega nasilja, sprejet leta 1995, je posvečen problemom žrtev Druge svetovne vojne in se samo v majhnem delu ukvarja z žrtvami drugih spopadov. Žrtve spopadov iz leta 1991 so dobile odškodnino na podlagi veljavnih zakonov (zadnji je Zakon o vojnih invalidih Slovenije), ki določajo višino odškodnine za invalidnost. Zakon o vojnih invalidih Slovenije⁵⁴ ureja pravice, ki jih je pred tem urejal Zakon o zaščiti žrtev vojne agresije na Republiko Slovenijo v letu 1991⁵⁵, ob zakonih o temeljnih pravicah vojnih invalidov in družin padlih borcev ter civilnih invalidov vojne, ki so svoje pravice koristili na podlagi Zakona o civilnih invalidih vojne.⁵⁶ Vojni invalidi s poškodbami organizma od 10 do 100 odstotkov imajo pravico do invalidnine. Osnova za izračun invalidnine (od 30 odstotkov do 100 odstotkov) je bila 35 odstotkov povprečnega neto dohodka v Sloveniji, najvišja vrednost pa je 414 evrov.

49 *Uradni list Republike Slovenije*, št. 15/1991.

50 *Uradni list Republike Slovenije*, št. 11/1991.

51 *Uradni list Republike Slovenije*, št. 12/1991.

52 *Uradni list Republike Slovenije*, št. 49/1997.

53 Dopis Državnega pravobranilstva Republike Slovenije raziskovalcu Igorju Mekini, 30. januarja 2012.

54 Zakon o vojnih invalidih, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 63/1995.

55 *Uradni list Republike Slovenije*, št. 12/1991.

56 Zakon o civilnih invalidih vojne, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 56/1992.

Osebam, ki so kot pripadniki TO Slovenije ali organov za notranje zadeve Slovenije postali invalidi, kot tudi članom njihovih družin je zagotovljen status vojnih invalidov na podlagi Zakona o posebnih pravicah žrtev v vojni za Slovenijo leta 1991.⁵⁷ Kljub temu žrtve še zmeraj ne morejo izkoristiti vse pravice, na primer izplačilo vojne odškodnine, ker slovenski parlament ni sprejel posebnega zakona, ki bi določal izplačilo vojne odškodnine.

Slovenija je škodo na infrastrukturi, nastali med spopadi leta 1991, popravila sama in ni zahtevala povrnitve vojne škode od drugih držav naslednic SFRJ. Državno pravobranilstvo Republike Slovenije tako nima podatkov o višini škode na infrastrukturi, prav tako pa nima podatka, da je Slovenija od drugih držav zahtevala povrnitev škode.⁵⁸

Slovenija je po skoraj 20 letih začela z reševanjem problema "izbrisanih", ki se nanaša na urejanje statusa 25.671 oseb, ki so jih slovenski državni organi po osamosvojitvi, 26. februarja leta 1992, z administrativnim aktom izbrisali iz registra stalnega prebivalstva.⁵⁹ Ustavno sodišče je dvakrat v roku štirih let (leta 1999 in 2003) presodilo, da je bilo „brisanje“ ljudi nezakonito dejanje države Slovenije.

V Sloveniji še od leta 1999 velja Zakon o ureditvi statusa državljanov drugih držav naslednic SFRJ v Republiki Sloveniji, ki je namenjen posebnemu položaju "izbrisanih".⁶⁰ Zakon je bil sprejet 1999, po odločitvi Ustavnega sodišča, da je bil izbris iz registra stalnega prebivalstva nezakonit, ter da je zato Zakon o tujcih v nasprotju z Ustavo, ker ni uredil pravnega statusa oseb, ki so bile pozneje izbrisane.

Z zakonom je bil odrejen rok treh mesecev za vložitev prošnje za stalno bivanje, vendar so prosilci po brisanju iz registra stalnih prebivalcev morali izpolnjevati pogoj bivanja v Sloveniji. S takšno uredbo je bilo onemogočeno urejanje statusa vsem tistim izbrisanim, ki so bili prisilno izgnani iz Slovenije ali pa so Slovenijo začasno zapustili, nato pa se zaradi zaprtih meja ali vojnih razmer niso mogli vrniti, ali pa so bili odsotni zaradi drugih razlogov. Odredba o trimesečnem roku za vložitev prošnje je bila razveljavljena s sodbo ustavnega sodišča leta 2003, ki je parlamentu odredilo, da sprejme potrebne spremembe zakona.

57 *Uradni list Republike Slovenije*, št.49/1997.

58 Dopis Državnega pravobranilstva Republike Slovenije raziskovalcu Igorju Mekini, 30. januarja 2012.

59 Informacijo o na novo ugotovljenemu številu »izbrisanih« je 27. januarja 2009 na slovenski državni televiziji sporočil tedanji državni sekretar v Ministrstvu za notranje zadeve Goran Klemenčič. O tem je poročala tudi državna tiskovna agencija STA. "Klemenčič: V Sloveniji je bilo izbrisanih 25.671 oseb (krajše)", spletna stran *Slovenske tiskovne agencije*, 27. januarja 2009. <http://www.sta.si/vest.php?s=s&t=0&id=1358382>.

60 *Uradni list Republike Slovenije*, št.61/1999.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o ureditvi statusa državljanov drugih držav naslednic SFRJ v Republiki Sloveniji je bil sprejet šele leta 2010.⁶¹ Razširjen je bil pogoj za nosilce prošelj, tako da so bili s spremembami zajeti tudi tisti izbrisani, ki so zaradi upravičenih razlogov zapustili Slovenijo. Rok za vlaganje prošelj za stalno bivanje je bil podaljšan s treh mesecev na tri leta.

Zaradi problema izbrisanih je bila Slovenija februarja leta 2010 zaslišana pred Odborom za človekove pravice OZN v Ženevi. Nato je tudi Evropsko sodišče za človekove pravice v Strasbourgu (julija leta 2010), po tožbi 10 „izbrisanih“ prebivalcev Slovenije presodilo, da je država kršila Evropsko konvencijo o človekovih pravicah.⁶² Slovenija je vložila pritožbo in proces ni bil končan do konca leta 2011.⁶³

V avgustu leta 2011 je Komisija za odpravo rasne diskriminacije Sloveniji priporočila, da zagotovi polno odškodnino, zadoščenje, kompenzacijo in garancijo neponavljanja kršitev pravic vsem osebam, ki jih je prizadelo odvzemanje statusa stalnega prebivalca.⁶⁴ Slovenija do konca leta 2011 ni postopala v skladu s temi priporočili; izplačilo odškodnin je bilo uradno zavrnjeno, „izbrisani“ pa so usmerjeni na redna sodišča (ki njihove tožbe rutinsko zavračajo). Izostala so tudi opravičila s strani predsednika države in vlade, čeprav so jih „izbrisani“ pričakovali in zahtevali. Napredek predstavljajo opravičila (nekdanjega) predsednika parlamenta Pavla Gantarja in ministrice za notranje zadeve Katarine Kresal.⁶⁵

1.1. Materijalne reparacije na podlagi sodnih odločitev

31

„Izbrisani“ državljani v Sloveniji niti v letu 2010 niti v letu 2011 niso dobili materialne reparacije na podlagi sodnih odločb, čeprav je v teku več postopkov. Nezmožnost, da vlagatelji tožb dobijo povračilo odškodnine po sodni poti je rezultat več faktorjev, predvsem zaradi visokih stroškov sodnih procesov, pa tudi visokega dokaznega praga, zastaranja in dolgotrajnosti postopkov. Eden od redkih primerov, kjer je bila kakšnemu od „izbrisanih“ dosojena odškodnina je primer Aleksandra Todoroviča, ki je po sodbi sodišča v Ptujju dobil

61 *Uradni list Republike Slovenije*, št.50/2010.

62 V začetku je bilo 11 tožečih, vendar je eden od njih umrl pred koncem procesa. Primer *Kurić in drugi proti Sloveniji* (dokument št. 26828/06), sodba, 13. julij 2010.

63 Proces je bil končan sredi leta 2012, ko je bilo s sodbo Velikega senata Evropskega sodišča za človekove pravice potrjeno, da je Republika Slovenija kršila pravice „izbrisanih“, in to člen 8 (pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja) in člen 13 (pravica do učinkovitega pravnega varstva) Evropske konvencije o človekovih pravicah. S tem je sodišče potrdilo prvostopenjsko sodbo in ob tem ugotovilo še kršitev 14. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah (prepoved diskriminacije), ker so izbrisani kot nekdanji državljani SFRJ bili obravnavani slabše kot osebe, ki so tedaj imele status tujca.

64 Spletna stran Amnesty International, <http://arhiv.amnesty.si/sl/node/3062>.

65 "Prvo opravičilo izbrisanim in zmaga človekovih pravic", *Večer*, 16. junij leta 2010.

odškodnino 17.000 evrov, vendar ne iz naslova brisanja iz stalnega prebivalstva, pač pa zaradi nezakonito odvzetega delovnega dovoljenja.⁶⁶

V letu 2010 je bilo slovenskemu državnemu pravobranilstvu podanih 27 odškodninskih zahtevkov, v katerih so oškodovani zahtevali odškodnino zaradi protipravnih postopkov organov Republike Slovenije v zvezi z brisanjem iz registra stalnega prebivalstva.⁶⁷ Od tega števila je 18 primerov rešenih s pomočjo izvensodne poravnave, medtem ko je v devetih primerih vložena tožba proti Republiki Sloveniji.⁶⁸ Iz prejšnjega obdobja je bilo v leto 2010 prenesenih 48 zahtevkov, od katerih je bilo deset primerov rešenih z izvensodno poravnavo, v 38 primerih pa je bila vložena tožba.⁶⁹

V letu 2010 je bilo rešenih 35 primerov, 16 pred sodiščem in 19 z izvensodno poravnavo, v niti eni od teh 16 sodb pa sodišča niso odločila v korist tožeče stranke. Tri tožbe so bile umaknjene, medtem ko se je 13 tožb končalo v korist države. V primerih izvensodne poravnave je bilo 18 zahtev zavrnjenih s strani slovenskega državnega pravobranilstva, medtem ko je bil en primer rešen na drugačen način.⁷⁰ Ob koncu leta 2010 je ostalo nerešenih še 41 odškodninskih zahtevkov - od tega se je 31 primerov vodilo pred sodiščem, medtem ko se je 10 primerov reševalo z izvensodno poravnavo. Večina tožb je bila zavrnjena zaradi zastaranja.

Državnemu pravobranilstvu so bili med letom 2011 podani štiri odškodninski zahtevki, ki so napoteni na izvensodno poravnavo, medtem ko so v šestih primerih oškodovani vložili tožbe proti državi. V letu 2011 je Državno pravobranilstvo končalo 22 primerov. Pet zahtevkov je bilo rešenih v korist Slovenije, v treh primerih pa so bile tožbe umaknjene. Z izvensodnimi poravnavami je bilo končanih 14 primerov, vse odškodninske zahteve pa so bile zavrnjene kot neutemeljene. Do konca leta 2011 se je pred sodišči nahajalo 29 tožb za nadomestilo škode.⁷¹ Javno pravobranilstvo se v teh primerih večinoma poziva na petletni, objektivni zastaralni rok. Sodb ustavnega sodišča, s katero je bila ugotovljena neustavnost

66 "Prva zmaga 'izbrisanih' v Sloveniji", spletna stran *Politika*, 21. februar leta 2009 <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Prva-pobeda-izbrisanih-u-Sloveniji.lt.html>.

67 Državno pravobranilstvo Republike Slovenije, *Letno poročilo Državnega pravobranilstva za leto 2010*.

68 Gre za zakonsko obveznost, da se tožba proti državi najprej vложи v odločanje državnemu pravobranilstvu. Člen 14. Zakona o državnem pravobranilstvu (*Uradni list Republike Slovenije*, št. 94/2007 in 77/2009) določa, da mora tisti, ki želi začeti spor proti subjektu, ki ga zastopa državno pravobranilstvo pred tem najprej le-temu predlagati, da se spor reši po izvensodni poti. Državno pravobranilstvo ima možnost, da se v roku največ 30-tih dni odzove in obvesti predlagatelja o možnosti izvensodne poravnave. Državno pravobranilstvo Republike Slovenije, *Letno poročilo Državnega pravobranilstva za leto 2010*, str. 44.

69 *Isto*, str. 44.

70 *Isto*, str.45.

71 Dopis Državnega pravobranilstva Republike Slovenije raziskovalcu Igorju Mekini, 25. januarja leta 2012.

odredb slovenskega Zakona o tujcih iz leta 1991⁷² je bila namreč sprejeta leta 1999, zato so bile tožbe, podane po izteku roka 5-ih let zavrjene kot zastarane.

Pred slovenskimi sodišči se je vodilo tudi nekaj postopkov za nadomestilo škode povzročene v času „desetdnevne vojne“ junija leta 1991.⁷³ V enem primeru je bila Slovenija razglašena za odgovorno za škodo, storjeno tujim državljanom, katerih vozila so pripadniki slovenske Teritorialne obrambe uporabili za ustvarjanje barikade proti silam JLA, pri čemer je bilo ubitih šest voznikov, ranjenih dvanajst, uničenih pa je bilo dvajset tovornjakov. Ob prvem sojenju leta 1988 je sodišče Slovenijo označilo kot odgovorno za povzročitev ran državljanu Bosne in Hercegovine, in to za 80 odstotkov celotne nastale škode, ter odredilo izplačilo odškodnine v višini 11 milijonov tolarjev (okoli 46.000 evrov).⁷⁴

Po podatkih Državnega pravobranilstva RS, so sodišča v Sloveniji v zvezi z oboroženim spopadom v Sloveniji dosodila odškodnine v še nekaj primerih, v katerih je bila prav tako ugotovljena odgovornost Republike Slovenije.⁷⁵

2. Vrnitev beguncev in izseljenih oseb ter vračilo lastnine

Slovenija zavrača izplačilo pokojnine majhni skupini upokojenih častnikov nekdanje JLA, ki z družinami živijo v Sloveniji. Med njimi so tudi Slovenci, pa tudi ljudje iz drugih delov nekdanje SFRJ.⁷⁶ Nekateri od njih so preživeli dalj časa – med 7 i 10 leti brez pokojnine in zdravstvenega zavarovanja. Februarja leta 2009 so za pomoč zaprosili tedanjega predsednika Slovenije Danila Türka, tedanjega premiera Boruta Pahorja, tedanjega predsednika parlamenta Pavla Gantarja, predsednika Vrhovnega sodišča Slovenije Franca Testena in ombudsmanko Zdenko Čebašek-Travnik, vendar brez uspeha. Pokojnine tej skupini častnikov nekdanje JLA bi bilo potrebno izplačati v skladu s Sporazumom o sukcesiji iz leta 2001. Slovenski državni organi so zavrnil ti zahteve in se pozvali na potrebo, da se pred izplačilom pokojnin sklenejo posebni sporazumi z ostalimi državami – naslednicami SFRJ.⁷⁷

72 *Uradni list Republike Slovenije*, št. 14/1999.

73 Peter Petrovčič, „Slovenija je odgovorna“, spletna stran *Mladine*, 13. jul 2006. <http://www.mladina.si/94992/slovenija-je-odgovorna/>.

74 Državno pravobranilstvo Republike Slovenije, *Letno poročilo Državnega pravobranilstva za leto 2004*.

75 Dopolis Državnega pravobranilstva Republike Slovenije raziskovalcu Igorju Mekini, 30. januarja 2012.

76 Igor Mekina, »Kaj so sploh hoteli častniki JLA?«, *Mladina*, 5. februar 2009, dostopno preko: <http://www.mladina.si/46147/kaj-so-spluh-hoteli-castniki-ila/>.

77 Po določilih Sporazuma o sukcesiji (čl. 2 Aneksa E), so države prevzele obveznost, da redno izplačujejo pokojnine svojim državljanom, ki so bili civilni ali vojaški uslužbenci SFRJ, ne glede na to, kje imajo bivališče, če so bile te pokojnine financirane iz zveznega proračuna in zveznih sredstev SFRJ. Vendar pa čl. 3. Aneksa E, Sporazuma o sukcesiji predvideva tudi možnost, da države v primeru potrebe sklenejo bilateralne sporazume za zagotovitev plačila pokojnin in sklenitev začasnih aranžmajev zaradi zagotavljanja izplačila pokojnin v skladu z 2. členom Zakona o potrditvi Sporazuma o vprašanih sukcesije, *Uradni list SRJ*, 06/02.

3. Spomeniki

V Sloveniji je vprašanje spominskih obeležij najpogosteje povezano z označevanjem mest, na katerih so umrli pripadniki obrambnih sil Slovenije. Po letu 1991 so na številnih mestih, kjer so se odvijali spopadi med enotami TO in JLA, postavljeni t.i. „tetraedri“ oziroma „ježi“, da bi se z njimi spomnili protitankovskih ovir, s katerimi so bile ustavljane kolone JLA. Eno od takšnih spominskih obeležij je postavljeno tudi na letališču Brnik v znak spomina na dva avstrijska novinarja. Spomenik in spominska plošča sta postavljeni na letališču ob obeleževanju 20. obletnice samostojnosti Slovenije in na Dan policije 30. junija leta 2011. Na spomeniku so izpisana tudi imena treh ubitih.⁷⁸

Svečana obeležja (spominske plošče) se nahajajo tudi na hišah, v katerih so bila tajna skladišča orožja pred spopadi v Sloveniji, na prehodu Holmec, na drugih mestih pa stojijo primerki zaplenjene bojne tehnike JLA, na primer pred vojnim muzejem v Ljubljani ali na hribu Medvedjek.

V Sloveniji ni spominskih obeležij, ki bi spominjala na smrt vojakov JLA. Ne obstajajo niti skupna spominska obeležja, namenjena vsem žrtvam spopada v Sloveniji leta 1991.

Julija leta 2011, ob zadnjem zbiranju okoli svojega zapuščenega spominskega obeležja, „tetraedra“, so se nekdanji pripadniki slovenske TO z minuto molka spomnili tudi svojih nekdanjih sovražnikov, ki so umrli na tem mestu.⁷⁹

78 „Na Brniku odkrili spomenik ob 20. obletnici samostojnosti«, spletna stran *Dela*, 30. junij 2011, dostopno preko: <http://www.times.si/slovenija/na-brniku-odkrili-spomenik-ob-20-obletnici-samostojnosti--b45a410321-8600cc20c3.html>.

79 „Po 20 letih z grenkim priokusom namesto za orožje prijeli za metle“, spletna stran portala *Lokalno* www.lokalno.si, 9. julij 2011. http://lokalnoaktualno.ext.tmedia.si/2011/07/09/64757/zgodba/Po_20_letih_namesto_za_orozje_z_grenkim_priokusom_prijeli_za_metle.

KAZALO

I. Tranzicijska pravičnost v postjugoslovanskih državah.....	5
<i>Sojenja za vojne zločine.....</i>	<i>5</i>
<i>Institucionalne reforme.....</i>	<i>11</i>
<i>Ugotavljanje dejstev ter izrekanje resnice.....</i>	<i>13</i>
<i>Reparacije.....</i>	<i>14</i>
II. Sojenja za vojne zločine v Sloveniji.....	15
1. Sklep.....	15
1.1. Kapacitete.....	16
2. Statistika.....	16
3. Sojenja za vojne zločine v teku.....	17
3.1. <i>Primer Radovanović</i>	17
3.2. <i>Primer Grujović</i>	18
4. Nedokončane preiskave.....	18
5. Pravnomočno končani primeri.....	19
5.1. <i>Primer Arsim in drugi</i>	19
5.2. <i>Primer Koder</i>	20
5.3. <i>Primer Veliči</i>	20
5.4. <i>Primer Štrihovec I</i>	20
III. Institucionalne reforme.....	21
1. Lustracija.....	21
2. Parlamentarne razprave.....	21
3. Mediji in poročanje o vojnih zločinih.....	22
IV. Ugotavljanje dejstev in izrekanje resnice.....	23
1. Slovensko-italijanska zgodovinska in kulturna komisija za ugotavljanje dejstev.....	23
2. Proces REKOM.....	23
3. Ugotavljanje in dokumentiranje dejstev o vojnih zločinih s strani organizacij civilne družbe.....	26
4. Ugotavljanje usode izginulih oseb.....	26
5. Izobraževalni sistem in dogodki iz vojnega časa.....	27
V. Reparacije.....	29
1. Materialne in administrativne reparacije.....	29
1.1. Materialne reparacije na podlagi sodnih odločitev.....	31
2. Vrnitev beguncev in izseljenih oseb ter vračilo lastnine.....	33
3. Spomeniki.....	

Kolofon

Naslov: Tranzicijska pravičnost v Sloveniji

Podnaslov: poročilo, do 2011

Urednik: Igor Mekina

Izdaja: prva

Založba: Civic Link, Ljubljana

Leto izzida: 2012

Naslov knjižne zbirke: Dokumenti

Avtor: Igor Mekina

Naklada: 150

Publikacija je izdana s pomočjo OVSE v Srbiji, Evropsko komisijo in Civil Rights Defenders

ISBN: 978-961-90209-1-3

Maloprodajna cena publikacije: brezplačen izvod

3|6

1.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

308(497.4)

MEKINA, Igor

Tranzicijska pravičnost v Sloveniji : poročilo, do 2011. / [avtor Igor Mekina]. - 1. [izd.]. - Ljubljana : Civic link, 2013. - (Dokumenti / Civic link)

Avtor naveden v kolofonu. - 150 izv.

ISBN 978-961-90209-1-3

1. Gl. stv. nasl.

265485568